

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina KAŠNÁ**
Osobní číslo: **R10257**
Studijní program: **B1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Koncept pro-poor tourism**
Zadávající katedra: **Katedra rozvojových studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem této bakalářské práce je definovat koncept pro-poor tourism (PPT) a charakterizovat jednotlivé typy strategií tohoto konceptu. Práce poskytne srovnání PPT s dalšími alternativními teoriemi (sustainable tourism, ecotourism, community-based tourism). Na příkladech několika projektů PPT bude zhodnoceno, do jaké míry, resp.- za jakých okolností může být PPT efektivním nástrojem rozvoje.

Rozsah grafických prací: dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 10 - 15 tisíc slov
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

HARRISON, DAVID. Pro-poor Tourism: a critique. *Third World Quarterly* [online]. 2008, č. 29 [cit. 2012-05-10]. Dostupné z: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=bc5177eb-c123-4a28-b7ba-d3fce1214ae6%40sessionmgr10&vid=1&hid=21> ASHLEY, Caroline, Dilys ROE a Harold GOODWIN. Pro-Poor Tourism Strategies: Making Tourism Work For The Poor. A review of experience [online]. 2001 [cit. 2012-05-10]. ISBN 0 85003 522 8. Dostupné z: <http://www.propoortourism.info/documents/AshleyetalPPTStrats.pdf> SAVILLE, Naomi. Practical strategies for pro-poor tourism: case study of pro-poor tourism and SNV in Humla District, West Nepal. In: PPT Working Paper No. 3 [online]. 2001 [cit. 2012-05-10]. Dostupné z: <http://www.propoortourism.info/documents/Saville2003WkP3.pdf>

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Zdeněk Opršal, Ph.D.
Katedra rozvojových studií

Datum zadání bakalářské práce: 10. května 2012

Termín odevzdání bakalářské práce: 27. dubna 2013

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 10. května 2012

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

Kateřina KAŠNÁ

Koncept pro-poor tourism

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Zdeněk Opršal, Ph.D.

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou práci vypracovala samostatně a veškeré použité zdroje jsem uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci 25. dubna 2013

Podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu bakalářské práce Mgr. Zdeňku Opršalovi, Ph.D. za věnovaný čas a cenné rady a připomínky

Obsah

Seznam zkratk	1
1. Úvod.....	2
2. Cíle práce	3
3. Metodologie práce	3
4. Význam cestovního ruchu při snižování chudoby	4
5. Koncept pro-poor tourism.....	8
5. 1. Historie cestovního ruchu jako nástroje k eliminaci chudoby, vznik konceptu PPT.....	8
5. 2. Definice a principy konceptu PPT	15
5. 2. 1. Definice PPT	15
5. 2. 2. Principy PPT	16
5. 3 Srovnání PPT s dalšími alternativními formami cestovního ruchu	18
5.3.1 Udržitelný cestovní ruch (sustainable tourism)	18
5.3.2 Ekoturismus (ecotourism).....	19
5.3.3 Cestovní ruch zaměřený na komunitu (community-based tourism).....	19
5.4 Typy strategií PPT	21
5.4.1 Strategie zaměřená na zvýšení ekonomických přínosů	21
5.4.2. Strategie zaměřená na neekonomické dopady	24
5.4.3. Strategie zaměřená na politiku, proces, participaci	26
6. Faktory ovlivňující efektivitu PPT iniciativ v kontextu snižování chudoby	29
7. Kritika konceptu PPT.....	32
8. Závěr	34
Shrnutí.....	36
Summary	36
Seznam literatury	37

Seznam zkratek

DfID	Department for International Development Ministerstvo pro mezinárodní rozvoj
HDP	Hrubý domácí produkt
ILO	International Labour Organization Mezinárodní organizace práce
IMF	International Monetary Fund Mezinárodní měnový fond
MDG	Millenium Development Goals Rozvojové cíle tisíciletí
NACOBTA	Namibian Community-based Tourism Association
PPT	Pro-poor tourism
SAPs	Structural adjustments programmes Programy strukturálního přizpůsobení
UCOTA	The Uganda Community Tourism Association
UNEP	United Nations Environment Programme Program OSN pro životní prostředí
UNWTO	United Nations World Travel Organizaion Světová organizace cestovního ruchu
WB	World Bank Světová banka
WHO	World Health Organization Světová zdravotnická organizace
WTTC	World Travel & Tourism Council Světová rada cestování a cestovního ruchu

1. Úvod

Cestování za poznáním, vzděláním, prací či relexací je v dnešní době důležitou součástí života lidí žijících především v rozvinutých zemích. Od svých raných forem se cestovní ruch rozvinul a nyní je nepostradatelným hospodářským odvětvím, které přispívá k růstu hrubého domácího produktu, zaměstnanosti i exportu.

O významu cestovního ruchu pro bohaté země není pochyb. Předmětem sporů však bývá, zda cestovní ruch přispívá k eliminaci chudoby v rozvojových zemích. Cestovní ruch je často pokládán za privátní sektor, který je předmětem zájmu bohatých zemí na úkor zemí chudých. Zastánci tohoto názoru argumentují tím, že v některých případech může cestovní ruch způsobovat v rozvojových státech zvýšení nákladů, ztrátu přístupu ke zdrojům, odsun obyvatelstva a také sociální a kulturní narušení v zemi. (Ashley et al., 2001) Světová organizace cestovního ruchu (2011) však ukazuje, že z cestovního ruchu neprofitují pouze země bohaté. Cestovní ruch a ekonomický růst jsou velmi důležité při snižování chudoby.

Existuje několik různých odvětví cestovního ruchu zaměřených na rozvoj či ochranu životního prostředí, obyvatel rozvojových zemí, jejich kultury či tradic. Ekoturismus, udržitelný cestovní ruch, cestovní ruch zaměřený na komunitu a mnoho dalších. Předmětem této práce bude koncept, který doposud není v české literatuře dostatečně popsán. Jedná se o koncept pro-poor tourism a v českém jazyce zatím není zaužívaný žádný vhodný překlad jeho názvu. Výraz pro-poor tourism by mohl být přeložen jako cestovní ruch prospěšný pro chudé. Pro-poor tourism je relativně novým konceptem, který ještě není znám tak, jako jiné alternativní přístupy. Byl definován v roce 1999 společenstvím Pro-poor tourism Partneship, jejich cílem je vytvoření takové podoby cestovního ruchu, ze kterého benefitují chudí lidé do co největší míry. (Harrison, 2008) Je však pro-poor tourism skutečně vhodný k boji proti chudobě? A pokud ano, jaké podmínky musí být splněny, aby byl cestovní ruch opravdu „pro-poor“? Právě tyto otázky jsou předmětem mé práce.

2. Cíle práce

Mezi hlavní cíle této bakalářské práce patří definovat koncept pro-poor tourism (PPT) a poskytnout srovnání PPT s dalšími alternativními přístupy k cestovnímu ruchu (udržitelný cestovní ruch, ekoturismus a cestovní ruch zaměřený na komunitu). Následně budou v práci charakterizovány jednotlivé typy strategií tohoto konceptu. Na příkladech vybraných projektů PPT bude zhodnoceno, do jaké míry, resp. za jakých okolností může být PPT efektivním nástrojem rozvoje.

3. Metodologie práce

Při psaní této práce byla použita rešeršně-kompilační metoda, tedy sběr a kompletace dat pro jejich následné zpracování a interpretaci. Většina z použitých zdrojů byla v jazyce anglickém. V českém jazyce doposud není tento koncept zpracován. Data a informace pro tuto práci byly získány především z vědeckých prací a internetových zdrojů, jež byly limitovány malým počtem autorů zabývajících daným tématem. Bakalářská práce se opírá především o zprávu *Pro-Poor Tourism Strategies: Making Tourism Work For the Poor*, kterou publikovali Caroline Ashley, Dilys Roe a Harold Goodwin pod záštitou tří organizací, a to Overseas Development Institute, International Institute for Environment and Development, Centre for Responsible Tourism. Mezi další hlavní zdroje práce patří případové studie z několika projektů, při nichž byly realizovány PPT iniciativy. Mezi tyto případové studie patří *Practical strategies for pro-poor tourism. Case study of pro-poor tourism and SNV in Humla Discrit, West Nepal*, dále *UCOTA – The Uganda Community Tourism Association: a comparison with NACOBTA* nebo *Practical strategies for pro-poor tourism. Case studies of Makuleke and Manyeleti tourism initiatives: South Africa*. Vzhledem k tomu, že je PPT relativně novým konceptem, nebyly u většiny projektů sepsány informace o úspěšnosti projektů ke snížení chudoby v dané oblasti, proto nejsou tyto údaje obsaženy ani v této bakalářské práci.

4. Význam cestovního ruchu při snižování chudoby

Cestovní ruch patří mezi jedno z předních hospodářských odvětví. Program OSN pro životní prostředí (UNEP) (2003b) rozlišuje 3 druhy dopadů cestovního ruchu, a to: ekonomické, socio-kulturní a environmentální, které budou rozepsány v této kapitole. Jedná se o dopady jak pozitivní tak negativní. Podle Palatkové (2011) je cestovní ruch spojován především s pozitivními vlivy. Pozitivní vlivy turismu zdůrazňuje také Světová organizace cestovního ruchu (UNWTO), Světová rada cestování a cestovního ruchu (WTTC), Mezinárodní organizace práce (ILO) a mnoho dalších světových organizací. Naopak někteří autoři (Scheyvens, Peters aj.) jsou zastánci toho, že cestovní ruch jako soukromý sektor nemůže sloužit ke snižování chudoby.

Mezinárodní cestovní ruch je významným zdrojem ekonomického růstu i zaměstnanosti. WTTC (2011) předpokládá, že cestovní ruch v roce 2011 přispěl až 9 procenty na celosvětovém HDP. Pro větší objektivitu je však nutné dodat, že podle Palatkové (2011) je přímý vliv turismu na celosvětovém HDP odhadován na 3,2 % a nepřímý vliv turismu na celosvětovém HDP na 9,2 %. UNWTO (2012) uvádí, že i přes nejistou ekonomickou situaci cestovalo v roce 2011 přes hranice svého státu 990 milionů turistů. V období od ledna do srpna 2012 se počet mezinárodních turistických příjezdů zvýšil o 4 % ve srovnání se stejnými měsíci roku 2011. Počet turistů tedy v roce 2012 vzrostl na 1 miliardu. I přes nepříznivé okolnosti, jakými jsou například ekonomická krize, přírodní katastrofy či terorismus, počet turistů, kteří překročí hranice vlastního státu, neustále roste. (United Nations World Tourism Organization, 2012).

Většina z cest turistů probíhá v rámci rozvinutých zemích. Největší podíl na HDP má ale cestovní ruch v malých ostrovních státech nacházejících se převážně v Karibském moři. Jedná se většinou o státy se středními příjmy, ve kterých žije jen nepatrný podíl obyvatel v absolutní chudobě z celosvětového počtu (Roe a Urquhart, 2001). Cestovní ruch například tvořil v roce 2011 70,6 % DPH Maladiv 70,2 % DPH Anguilly a 66,6 % HDP Aruby (World Travel and Tourism Council, 2012).

Význam cestovního ruchu pro ekonomiku je mnohem výraznější v rozvojovém světě, zejména v nejméně rozvinutých zemích. Počet turistů se ve 48 nejméně rozvinutých zemích v letech 2000-2010 ztrojnásobil a v roce 2010 dosáhl počtu 17 milionů turistů. Příjmy z mezinárodního cestovního ruchu se v těchto zemích zvýšily

čtyřnásobně z 2,6 miliard amerických dolarů v roce 2000 na 10 miliard dolarů v roce 2010 (United Nations World Tourism Organization, 2011).

Tabulka č. 1: Význam mezinárodního cestovního ruchu na vybrané rozvojové země v roce 2001

Země	Populace žijící za 1 dolar na den (%)	Podíl cestovního ruchu na HDP (%)
Burkina Faso	61	2,2
Ghana	39	5,5
Gambie	54	5,6
Maledivy	-	88,0
Madagaskar	63	3,8
Nepál	38	4,5
Zambie	64	3,9

Zdroj: Roe, Urquhart, 2001

Cestovní ruch vytváří více než 230 miliónů pracovních míst, což je zhruba 8 % z celosvětového počtu zaměstnaných osob. Přibližně polovina z celkového počtu zaměstnaných v cestovním ruchu je mladší 25 let. Dále je uvedeno, že 60 až 70 % zaměstnanců tvoří ženy (Bolwell a Weinz, 2008). Země s menší nerovností mužů a žen vykazují také menší míru chudoby (International Poverty Centre, 2008).

Cestovní ruch je různorodé odvětví, které je velmi závislé na kultuře a přírodním bohatství cílových destinací. Lidé žijící v rozvojových zemích mohou díky cestovnímu ruchu profitovat z jejich kulturních a přírodních aktiv, ze kterých mohou chudí lidé těžit, i když nemají žádné finanční prostředky. Profitovat mohou prostřednictvím poskytování služeb či zboží pro turisty, za příklad je možné uvést prodej potravin, organizování výletů, řemeslnou výrobu, průvodcovskou činnost. Lidé tak nemusí kvůli naději na lepší práci a živobytí migrovat do měst (United Nations World Tourism Organization, 2011). Díky cestovnímu ruchu dochází také ke zlepšení životních podmínek. Země zlepšují dopravní infrastrukturu, poskytují lepší zdravotní péči, budují nová sportovní a rekreační zařízení, restaurace a veřejné prostory či poskytují kvalitnější zboží a potraviny, z čehož mají užitek i obyvatelé dané země. (United Nations Environment Programme, 2003e).

Cestovní ruch má pro chudé země velký potenciál nejen na ekonomický růst a zaměstnanost. Při realizaci mezinárodního cestovního ruchu se hostitelské komunity setkávají s turisty a dochází tak ke vzájemnému působení mnohdy zcela odlišných kultur. Realizace cestovního ruchu má na socio-kulturní oblast velký vliv. Je zdůrazňováno několik potenciálních pozitivních dopadů cestovního ruchu na tuto oblast (United Nations Environment Programme, 2003d). Dle UNEP (2003e) setkávání jiných lidí a kultur vede podle k porozumění, sympatii a ke snižování předsudků, poklesu napětí a může přispět k celosvětovému míru. Domnívám se však, že se jedná o příliš silné vyjádření. Palatková (2011) také uvádí několik pozitivních sociokulturních vlivů cestovního ruchu. Například při využívání kultury jako atraktivity cestovního ruchu je pozitivním vlivem růst hrdosti na vlastní kulturu, zvýšená podpora tradiční kultury a projevů etnické sounáležitosti či revitalizace tradičního umění festivalů či jazyka. Dalším pozitivním dopadem turismu může být i větší míra vzdělání obyvatel (Nagle, 1999)

UNEP (2003c) i Palatková (2011) ukazují také na několik negativních dopadů cestovního ruchu na socio-kulturní oblast. S potřebou přilákat a vyhovět konzumní poptávce návštěvníků totiž hrozí, že hostitelská komunita změní tradiční chování, zvyky a řemesla. Za další negativní vlivy lze pokládat zásah do soukromí, degeneraci místního jazyka či zavlečení cizorodých prvků (např. fastfoody, hotelové řetězce). Nagle (1999) upozorňuje také na sexuální turistiku a s ní spojené šíření nemocí (především AIDS).

I v environmentální oblasti může mít cestovní ruch jak negativní tak i pozitivní dopady. Tyto negativní dopady jsou spojeny především rozšiřující se infrastrukturou, např. s výstavbou nových silnic, dálnic, letišť, restaurací, hotelů či golfových hřišť UNEP (2003a). Tržby z cestovního ruchu však mohou být investovány do ochrany životního prostředí a mohou tak sloužit jako účinný nástroj k zachování přírody (Nagle, 1999).

Jak již bylo uvedeno výše, mezi autory, kteří nezastávají názor, že cestovní ruch může sloužit jako nástroj ke snižování chudoby, patří Scheyvens či Peters. Dle Scheyvens je cestovní ruch pro rozvojové země v mnoha případech prospěšný (vytváří pracovní místa apod.), avšak důkaz o tom, že by mohl přispět ke snížení chudobě, neexistuje (Scheyvens in Sigh, 2012). I když mezinárodní organizace (UNWTO apod.) ukazují, že cestovní ruch přispívá na růstu HDP rozvojových zemí (United Nations World Travel Organization, 2011), existují také informace o tom, že cestovní ruch není schopen eliminovat chudobu. Uvádí se, že 80 % lidí žijících v extrémní chudobě je

občany 13 států. V 10 z těchto 13 států je významný podíl cestovního ruchu, který se na snižování chudoby nijak nepodílí (Plüss a Backes, 2002). Dále je uvedeno, že v mnoha rozvojových zemích klesají ceny některých tradičních plodin zemědělství a proto jsou nuceny k orientaci na turismus namísto tradičního zemědělství (Sofield in Singh, 2012).

Paul Peters upozorňuje především na negativní environmentální vlivy spojené s cestovním ruchem. Cestování do rozvojových zemí většinou vyžaduje dlouhou leteckou cestu a s ní spojené emise, které jsou uvolňovány do ovzduší. Cestovní ruch se tedy podílí na globálních změnách a nemůže sloužit k potlačení chudoby (Peters in Singh, 2012).

5. Koncept pro-poor tourism

5. 1. Historie cestovního ruchu jako nástroje k eliminaci chudoby, vznik konceptu PPT

Cestovní ruch jako nástroj rozvoje se rozvinul od roku 1945, kdy začíná ve válce zničeném světě opětovná touha lidí po cestování a kdy se také objevují nové rozvojové teorie. V dnešní době, kdy je cestovní ruch mnoha organizacemi (UNWTO, ILO, WB aj.) prosazován jako jeden z mnoha nástrojů k eliminaci chudoby, je již tento hospodářský sektor nedílnou součástí moderní společnosti. Tato kapitola se věnuje právě vývoji cestovního ruchu a rozvojových teorií od konce 2. světové války a následně také vzniku konceptu PPT.

Od roku 1944 dochází k mnoha významným událostem. Již v červnu roku 1944 byly založeny 2 významné organizace, a to Světová banka (WB) a Mezinárodní měnový fond (IMF). Tyto organizace byly vytvořeny na konferenci v americkém Bretton Woods, New Hampshire. Cílem konference byla ekonomická spolupráce a rozvoj, který by vedl k větší stabilitě světové ekonomiky (International Monetary Fund, 2013b). Po konci 2. světové války nastává bipolarizace světa a s ním spojený vznik západního a východního bloku. V roce 1947 vzniká další významný dokument Všeobecná dohoda o clech a obchodu (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT) jednalo se o dohodu, která obsahuje pravidla pro mezinárodní obchod a politiku, a která snížila cla mezi 23 státy světa (World Trade Organization, 2013).

Díky míru, osobní svobodě, uspokojení základních lidských potřeb, rozvoji výroby a nárůstu finančních prostředků dochází od roku 1950 k rychlému rozvoji mezinárodního cestovního ruchu. Počet mezinárodních příjezdů se od roku 1950 do roku 2009 zvýšil dvaatřicetkrát (Palatková, 2011). Palatková dále zdůrazňuje, že rozvoj světové ekonomiky, obchodu a mezinárodního cestovního ruchu nebyl rovnoměrný, ale že se soustředil do tří center, a to Spojených států amerických, Japonska a několika nejvyspělejších zemí Evropy.

Další významnou událostí byla dekolonizace a vznik několika nových států. Již v období před 2. světovou válkou začíná boj osvobozeneckých hnutí za nezávislost a pokračuje až do 60. let. 20. století. V roce 1947 získává nezávislost Indie a Pákistán na Velké Británii, v roce 1956 získává nezávislost Tunisko a Maroko a o rok později

v roce 1957 také Ghana. Rok 1960 je známý jako rok Afriky. V této době získal nezávislost největší počet afrických zemí. Vzniklo např. Kongo, Togo, Kamerun, Mali a další státy (Ferro, 1994). Politická nezávislost však pro tyto země zdaleka neznamenal ekonomický růst a jejich ekonomická spolupráce s bývalými koloniálními mocnostmi v mnoha případech přetrvává dodnes (Palatková, 2011).

Dlouho převládalo přesvědčení, že hospodářský růst a rozvoj jsou pro rozvojové země zásadní (Seers in Harrison, 2008). V 70. letech se však od této myšlenky ustupuje. Po prosazení názoru, že ekonomický růst sám o sobě ke snížení chudoby nestačí, se objevuje tzv. přístup základních potřeb. Tento koncept vznikl v Institutu rozvojových studií v Sussexu a prosazoval uspokojení základních potřeb chudých lidí (potrava, pitná voda, přístřeší, zdravotní péči, vzdělání apod.) (Navrátilová, Dušková in Dušková et al., 2011).

V 70. a 80. letech 20. století dochází k rozvoji masového cestovního ruchu a to v souvislosti s větší mobilitou (z velké části díky rozvoji letecké dopravy), vyšší ekonomickou úrovní a spotřebou obyvatelstva, rozvojem krátkodobého turismu a růstem volného času lidí. Opět se však jednalo pouze o rozvinuté země. V rozvinutých zemích, kde se kvalita infrastruktury potřebné k cestovnímu ruchu neustále zlepšuje, je tedy masový cestovní ruch již součástí života obyvatel těchto zemí (Palatková, 2011).

Brzy se ukázalo, že cestovní ruch může hrát významnou roli při snižování chudoby a mnoho organizací zapojilo sektor cestovního ruchu do svých rozvojových programů. Světová banka například v 70. letech financovala řadu projektů na rozvoj cestovního ruchu, například v Tunisku, kterému Světová banka poskytla půjčku. Následně byl v 6 turistických oblastech Tuniska realizován projekt, který zahrnoval zlepšení infrastruktury (kanalizace, vodní zdroje, energie a komunikace) a také školící programy zaměřené na školení a zvýšení kvality hotelových zaměstnanců (World Bank, 1972).

Období 70. a 80. let je výrazně ovlivněno několika krizemi. Svět je roce 1973 v souvislosti s arabsko-izraelskou válkou a následným vyhlášením ropného embarga zasažen první ropnou krizí. V roce 1979 nastává další ropná krize, a to kvůli íránské revoluci. 80. a 90. léta jsou ovlivněna irácko-íránskou válkou a následně válkou v Zálivu (Shojai, 1995). Další krizí, se kterou se muselo lidstvo potýkat, byla globální potravinová krize, která proběhla v letech 1972-1974 (Headey a Fan, 2010). Země s rozvinutými tržními ekonomikami byly navíc postiženy inflací a nezaměstnaností (Palatková, 2011).

V 70. a 80. letech dochází k vyčlenění některých rozvojových zemí a vznikají tzv. nově industrializované země (např. Jižní Korea, Singapur či Hongkong). K těmto zemím, které se zaměřovaly především na textilní či elektrotechnický průmysl a export, se později přidávaly další země Asie a Latinské Ameriky a později tvořily významné aktéry služeb cestovního ruchu na regionální i světové úrovni (Palatková, 2011).

Po několika projektech v oblasti cestovního ruchu měla WB stále významnou roli v rozvojových programech. V 80. letech 20. století navrhla WB spolu s IMF tzv. Programy strukturálního přizpůsobení (SAPs). Jednalo se o ekonomická opatření pro rozvojové země. Chudým zemím byly poskytnuty výhodné finanční půjčky pod podmínkou přijetí určitých ekonomických opatření. Politiky SAPs jsou založeny na principech neoliberalismu s cílem dlouhodobého nebo zrychleného ekonomického růstu v chudých zemích, snížení vlivu státu a prosazení zásadní role trhu. Již od zavedení SAPs se objevily jisté negativní dopady, především v sociální oblasti. V zemích došlo např. ke zhoršení kvality zdravotní péče v souvislosti se snížením státních výdajů na zdravotnictví (World Health Organization, 2010b). V souvislosti s kritikou SAPs se zaměřila pozornost na zájmy chudých („*pro-poor focus*“) (Hall, 2007).

V období 90. let 20. století nastávají po rozpadu Sovětského svazu další politické a ekonomické změny ve světě. Nově vzniklé státy přecházejí z centrálně plánovaných ekonomik na ekonomiky tržní a díky nově získané svobodě obyvatel nasává prudký vzestup cestovního ruchu. Dle Palatkové (2011) začali podnikat obyvatelé zemí bývalého východního bloku cesty do západní a jižní Evropy a obyvatelé zemí západního bloku zase naopak zavítali do nově svobodných zemí.

Jako odpověď na neúspěšné SAPs byly později v roce 1999 představeny Světovou bankou a Mezinárodním měnovým fondem tzv. Strategie snižování chudoby (PRSPs) (World Health Organization, 2010a). PRSPs zahrnují makroekonomické, strukturální a sociální programy a projekty, které zajistí zvýšení ekonomického růstu a snížení chudoby. Tyto programy a projekty jsou připravovány přímo vládami rozvojových zemí a jsou do nich zapojeni i občané dané země. PRSPs se neobejdou bez financování zahraničními donory, kteří poté mají právo do programů a projektů zasahovat. Bylo vytyčeno 5 hlavních principů PRSPs, mezi které patří řízení projektů a programů rozvojovými zeměmi za výrazné participace jejích občanů, zaměření se na výsledek PRSPs, ze kterého budou profitovat chudí lidé, orientace na partnerství všech zapojených stran (vlády, domácích zúčastněných stran a externích dárců), a

v neposlední řadě také dlouhodobá perspektiva při snižování chudoby. (International Monetary Fund, 2013a)

Dle Palatkové (2011) je zapojení země jako importéra do obchodu se službami cestovního ruchu ukazatelem rozvoje v dané zemi. Zapojení země jako významného exportéra služeb do mezinárodního turismu ukazuje, jaká je v dané zemi úroveň politické a bezpečnostní stability, vyspělosti infrastruktury a jaká je úroveň atraktivit pro rozvoj cestovního ruchu.

Brzy se objevily snahy o zapojení rozvojových zemích do mezinárodního cestovního ruchu. Vznikaly projekty a programy v oblasti budování infrastruktury, podpory mikroekonomiky a malého podnikání, technické pomoci, konzultací, vzdělávání, na podporu propagačních aktiv, technologického rozvoje atd. Špatně rozvinutý sektor cestovního ruchu svědčí o obecné zaostalosti a chudobě dané země. Jakákoliv investice do určité rozvojové země může být pokládána za investici do rozvoje cestovního ruchu. Rozvojová pomoc se může soustředit na zlepšení podmínek pro zapojení rozvojových zemí do mezinárodních ekonomických vztahů a na finanční pomoc veřejnému i soukromému sektoru a nastavení maximálně výhodných podmínek jejího poskytování. Mezi největší poskytovatele rozvojové pomoci patří především OSN a její agentury, programy a fondy, dále také např. Evropská unie, OECD a další organizace a iniciativy. (Palatková, 2011)

Cestovní ruch tedy může přispět k rozvoji rozvojových a nejméně rozvinutých zemí světa. Na druhou stranu již v 80. letech 20. století bylo v důsledku masového cestovního ruchu a jeho špatného managementu způsobeno nemalé poškození životního prostředí, sociální kultury, přírodních zdrojů apod. V reakci na tyto negativní dopady vznikl koncept udržitelného cestovního ruchu (Marx, 2011). Ve stejné době se objevily také další formy a koncepty cestovního ruchu. Ekoturismus zaměřující se na eliminaci negativních vlivů turismu a o co největší pozitivní vliv tohoto sektoru na životní prostředí, dále venkovský cestovní ruch (rural tourism), agroturismus (agritourism) apod. (Ecotourism in America, 2007). Začal být také kladen velký důraz na zapojení místních komunit do plánování cestovního ruchu a do rozvojových projektů a vznikl tak cestovní ruch zaměřený na komunitu (community-based tourism) (United Nations Environment Programme, World Tourism Organization, 2005). V roce 1990 se objevily snahy o ještě větší využití cestovního ruchu jako nástroje rozvoje, a to vytvořením čistého zisku pro chudé.

V roce 1998 pověřilo britské Ministerstvo pro mezinárodní rozvoj (DfID) skupinu odborníků, mezi které patřili Dilys Roe z Mezinárodního institutu pro životní prostředí a rozvoj (IIED) a Caroline Ashley z Overseas Development Institute (ODI), aby podali zprávu o tom, jak by výjezdový cestovní ruch z Velké Británie mohl přispět ke zmírnění chudoby v cílových společnostech. Ze studie vyplynulo, že cestovní ruch již chudým zemím pomáhá, je ale třeba zaměřit se přímo na chudé obyvatele těchto zemí (Harrison, 2008). Ve zprávě byl poprvé užit název pro-poor tourism (Ashley a Goodwin, 2007). V roce 1999 se k těmto odborníkům přidal také Harold Goodwin z Mezinárodního centra pro zodpovědný turismus (International Center for Responsible Tourism) a společně založili Partnerství pro PPT (Pro-poor tourism Partnership) (Harrison, 2008). Toto hnutí vypracovalo mnoho případových studií konceptu PPT, ze kterých bylo čerpáno pro tuto práci, a financovaných ze strany DfID. Případové studie byly vytvářeny s cílem ukázat, jak cestovní ruch může přispět ke snížení chudoby, a to prostřednictvím dobře fungujícího partnerství mezi soukromým sektorem, místními komunitami a nevládními i vládními organizacemi. Následně byly vydány další studie, které se zaměřují na hodnocení a efektivitu případových studií z jednotlivých projektů PPT (Harrison, 2008).

Koncept PPT tedy usiluje o co největší využití pozitivních dopadů cestovního ruchu. Za podobnou snahu lze považovat také Globální etický kodex cestovního ruchu, který byl přijat dne 1. října 1999 na Valném shromáždění v Santiagu de Chile. Tento etický kodex není právně závazný. Jedná se o 10 článků, jejichž dodržování by mělo minimalizovat negativní dopady cestovního ruchu a naopak zvýšit jeho pozitivní dopady, a to v oblasti ekonomické, socio-kulturní i environmentální. Kodex byl přeložen do mnoha světových jazyků, včetně jazyka českého, a obsahuje celkem 10 článků, které jsou dále rozpracovány. První z článků se zabývá podílem cestovního ruchu na vzájemném porozumění a respektování národů a společností. Turisté navštěvující jinou zemi by měli tolerovat její odlišnou kulturu a tradice obyvatel, na druhou stranu by jim však měl být zajištěn bezpečný pobyt. Druhý článek popisuje, že cestovní ruch by měl sloužit k individuálnímu a kolektivnímu uspokojení. To znamená především poskytnutí relaxace, odpočinku ale také by měl zajistit rovnost pohlaví, etnických menšin či zdravotně postižených. V dalším článku je popisována role cestovního ruchu jako nástroje k udržitelnému ekonomickému rozvoji, zároveň by měl turismus chránit životní prostředí, energetické zdroje a kulturní tradice obyvatel. Cestovní ruch dle následujícího článku kodexu také slouží k zdokonalení kulturního

dědictví lidstva, která využívá. Mělo by tedy docházet k opravám a zachování památníků, muzeí apod. Cestovní ruch by měla být prospěšná aktivita, která zdokonaluje cílové destinace i jejich komunity. V etickém kodexu jsou popsány také závazky účastníků rozvoje cestovního ruchu a právo všech lidí na turistiku a svobodu pohybu turistů. V devátém článku se kodex věnuje právům pracovníků a podnikatelů v oblasti průmyslu cestovního ruchu a v neposlední řadě se věnuje také aplikaci všech principů globálního etického kodexu cestovního ruchu (United Nations World Tourism Organization, 1999).

Významným mezníkem v historii cestovního ruchu jako nástroje chudoby byl rok 2000, kdy Organizace spojených národů ustanovila na Summitu tisíciletí tzv. Rozvojové cíle tisíciletí (MDGs). Jako jeden z největších problémů dnešního světa byla označena chudoba. Multilaterální a bilaterální donoři se rozhodli spolupracovat k dosažení všech stanovených cílů, včetně odstranění extrémní chudoby a hladu, do roku 2015 (United Nations, 2000). Mnoho mezinárodních organizací začalo pracovat na dosažení MDGs. Mezi prvními byly regionální rozvojové banky např. Asian Development Bank (ADB), která věnovala prostředky na rozvoj cestovního ruchu v subregionu širšího Mekongu (Asian Development Bank, 2008), a dále agentury OSN, jako je například UNWTO. V roce 2002 vzniká na Světovém summitu o udržitelném rozvoji v Johannesburgu The UNWTO Sustainable Tourism - Eliminating Poverty Initiative (ST-EP). Základem ST-EP iniciativy je 7 tzv. ST-EP mechanismů, mezi které například patří zaměstnání chudých v cestovním ruchu, přímý prodej zboží a služeb chudých lidí turistům či dobrovolné dary a podpora ze strany turistů a jiných aktérů cestovního ruchu (United Nations World Tourism Organization, 2013). Také ILO začala pracovat na MDGs a vyvořila koncept „slušné práce“, který by dle organizace měl pomoci ke snížení chudoby (International Labour Organization, 2013). ILO definuje koncept slušné práce jako „*příležitosti mužů a žen získat produktivní práci, která splňuje podmínky svobody, rovnosti, bezpečnosti a lidské důstojnosti.*“ (Bolwell a Weinz, 2008: 4). Kromě podmínek zmíněných v definici by měli také všichni pracující lidé získat odpovídající příjem a práce by jim měla zajistit sociální a ekonomický pokrok. Mezi 4 základní pilíře Agendy slušné práce patří normy a práva v práci, vyvážení pracovních míst, sociální ochrana, tripartita a sociální dialog. Sektor cestovního ruchu zaměstnává mnoho osob a s rozvojem tohoto sektoru se počet pozic neustále zvyšuje. Koncept slušné práce by měl být proto aplikován také na všechna

pracovní místa v turismu. Také partnerství pro pro-poor tourism se snaží o co největší propojení konceptu s MDGs (Bolwell a Weinz, 2008).

5. 2. Definice a principy konceptu PPT

5. 2. 1. Definice PPT

Pro-poor tourism partnership definuje pro-poor tourism jako „*cestovní ruch, který vytváří čistý zisk pro chudé. Může se jednat o zisk ekonomický, ale také sociální, environmentální či kulturní. PPT není specifický produkt nebo odvětví cestovního ruchu, ale celkový přístup k cestovnímu ruchu. Zahrnuje širokou škálu zainteresovaných subjektů působících na různých úrovních. Mezi zainteresované subjekty patří vláda, soukromý sektor, občanská společnost a samozřejmě chudí, kteří poskytují produkty a kteří se podílejí na rozhodování* (Ashley et al., 2001: 2).

PPT tedy znamená, že chudí lidé těží z cestovního ruchu a zapojují se do něj. Sektor cestovního ruchu má někdy, i přes jeho velký potenciál, negativní vliv na chudé lidi. Lidé například mohou ztratit přístup k moři a zdrojům nutným k obživě (např. rybaření, zemědělská půda, národní parky) (Goodwin, 2006). PPT usiluje o to, aby byla tato negativa co nejmenší a aby byl cestovní ruch pro chudé co nejvíce přínosný. (Ashley et al., 2001)

Dle definice konceptu PPT se tedy tento koncept zaměřuje na vytvoření zisku pro chudé. OSN v roce 1998 definovala chudobu jako „*odepření možností a příležitostí, zneuctění lidské důstojnosti. To znamená nedostatek základní schopnosti efektivně se podílet na společenském životě. Znamená to nemít dostatek jídla a oblečení pro rodinu, nemít možnost navštívit školu či nemocnici, nemít půdu pro pěstování jídla či práci, která by vydělala na živobytí, nemít přístup k úvěru. Znamená to nejistotu, bezmoc a vyloučení jedinců, domácností a komunit. Znamená to náchylnost k násilí a často to znamená život v okrajovém a nestabilním prostředí, bez přístupu k čisté vodě či sanitaci.*“ (Gordon, 2005). Světová banka popsala odlišnou definici chudoby. Za chudé obyvatelstvo jsou dle Světové banky pokládáni lidé, kteří „*nemohou dosáhnout minimální životní úrovně*“ (Spicker et al., 2007: 233). Podle WHO (World Health Organization, 2013) jsou kromě výše zmíněných aspektů chudí lidé ohroženi také po zdravotní stránce, jelikož jsou vystaveni větším rizikům, nemají potřebné informace o svém zdraví a tom, jak předcházet nemocem, ani přístup k zdravotní péči. Jedním z ukazatelů chudoby je hranice chudoby, která je definována Světovou bankou jako „*úroveň spotřeby (či příjmu) potřebná pro domácnosti, aby unikly chudobě*“ (World Bank, 2005: 43). V minulosti byla tato hodnota stanovena na 1 americký dolar. Od roku

2005 byla hranice extrémní chudoby na osobu stanovena na 1,25 amerických dolarů na den v paritě kupní síly a hodnotě amerického dolaru z roku 2005 (Ravallion et al., 2009).

Existuje tedy mnoho různých definic chudoby. V případových studiích projektů, kde byly aplikovány principy PPT, bylo pracováno s mnohdy odlišnými skupinami chudých obyvatel. Většina z projektů se zaměřuje na socio-ekonomicky znevýhodněnou skupinu obyvatelstva (chudí rybáři, ženy samoživitelky, chudí dělníci apod.) či na klíčový ukazatel chudoby v dané destinaci (žádný pravidelný příjem v domácnosti, nezaměstnanost apod.). Některé projekty jsou zaměřeny především na skupinu chudých, která je nejvíce náchylná k chudobě, tedy ženy či obyvatele z okraje společnosti. Dále pracují například s nezaměstnaným obyvatelstvem či s lidmi s velmi nízkým příjmem (Ashley, 2002).

5. 2. 2. Principy PPT

Partnerství pro PPT určilo několik základních principů konceptu PPT, které jsou zásadní pro to, aby byl cestovní ruch co nejvíce prospěšný pro chudé obyvatele rozvojových zemí, tedy aby byl „pro-poor“.

Mezi jeden z těchto principů patří nutnost participace chudých lidí, kteří se musí podílet na rozhodnutích v cestovním ruchu. Tato rozhodnutí se přímo týkají jejich života, tudíž mají právo participovat na nich. Kromě participace je nutné také brát ohledy na potřeby chudých lidí. Dle konceptu se na zájmy a potřeby chudých musí nahlížet jako na jeden celek. Je třeba zaměřit se na dlouhodobé i krátkodobé ekonomické, sociální i environmentální potřeby obyvatel rozvojových zemí. Dle partnerství pro PPT se tedy nestačí zaměřit pouze na zaměstnanost či peněžní příjmy (Ashley et al., 2001).

Mezi další principy, které jsou uvedeny na oficiálních internetových stránkách Partnerství pro PPT (2009c) je rozvoj infrastruktury pro cestovní ruch. Pokud v určité zemi není rozvinuta dopravní, technická či jiná infrastruktura nebo dostatečný marketing, bude sektor cestovního ruchu v zemi stagnovat a chudí obyvatelé nebudou benefitovat z výhod cestovního ruchu. V takovém případě strategie konceptu PPT nebudou účinné.

Koncept PPT usiluje o maximalizaci výhod plynoucí pro chudé obyvatele z cestovního ruchu. Realizátoři konceptu PPT se však mají zaměřovat především na výhody pro chudé, nikoliv pouze na minimalizaci jejich nákladů. Partnerství pro PPT (2009c) uvádí, že mezi jeden z dalších principů konceptu PPT je nerovnost rozdělení zisků z cestovního ruchu. Nedá se tedy očekávat, že z turismu získají všichni lidé stejný a největší možný prospěch. Autoři dokonce uvádí, že někteří chudí lidé, zejména 20 % nejchudších, mohou dokonce zaznamenat ztrátu. Větší pravděpodobnost k získání čistých výhod z cestovního ruchu mají lidé chudí, nikoliv nejchudší, kteří mají nejméně kapitálu a dovedností pro využití příležitostí. Je také velmi pravděpodobné, že tito lidé budou více zasaženi negativními dopady turismu (Department for International Development, 1999). Pro větší podporu konceptu PPT je nutná také analýza rozdělení výhod a nevýhod z cestovního ruchu mezi chudé obyvatele a možnost ovlivnit toto rozdělení. (Ashley et al., 2001).

Ashley et al. (2001) zdůrazňují také další princip PPT. Koncept doposud není zaužíván do potřebné míry. Proto je pro autory konceptu i pro realizátory strategií PPT důležité učit se ze zkušeností, které byly získány při dosavadní aplikaci konceptu PPT. Důležité jsou také informace plynoucí z jiných odvětví, např. analýzy chudoby, zprávy o životním prostředí, good governance či rozvoj malých podniků. Principy PPT mohou být aplikovány na jakýkoliv druh či typ cestovního ruchu, ačkoliv se budou konkrétní strategie u různých druhů lišit, např. u masového cestovního ruchu či u přírodní turistiky. (Pro-Poor Tourism Partnership, 2009c). Je důležité také počítat s tím, že pozitivní dopady PPT se neprojeví ihned. Strategie konceptu a jejich pozitivní dopady se časem rozvíjí a projeví se až po určitém časovém intervalu, který se liší u jednotlivých projektů (Ashley et al., 2001).

5.3 Srovnání PPT s dalšími alternativními formami cestovního ruchu

V současnosti existuje řada forem, druhů a přístupů k cestovnímu ruchu, které usilují o ochranu životního prostředí, snížení chudoby či udržitelnost cestovního ruchu. Následující část práce poskytuje stručnou charakteristiku dnes nejrozšířenějších alternativních forem či přístupů k cestovnímu ruchu a také poskytne srovnání těchto alternativních teorií s konceptem PPT.

5.3.1 Udržitelný cestovní ruch (*sustainable tourism*)

Udržitelný cestovní ruch je definován UNWTO jako „*cestovní ruch, který zohledňuje současné i budoucí ekonomické, sociální a environmentální dopady a také zabezpečuje zajištění potřeb návštěvníků, průmyslu, životního prostředí a hostitelského společenství*“ (United Nations Environment Programme a World Tourism Organization, 2005:12). Hlavní myšlenky udržitelného cestovního ruchu sahají do 80. let a v současnosti již existuje řada mezinárodních smluv a deklarácí k tomuto tématu. V roce 2002 proběhl World Summit on Sustainable Tourism, na kterém byl zdůrazněn význam udržitelnosti cestovního ruchu. Stejně jako pro-poor tourism, udržitelný cestovní ruch není samostatný či speciální druh cestovního ruchu. Tento koncept usiluje o udržitelnost všech forem a druhů cestovního ruchu. Dále se s konceptem PPT shoduje ve snaze o maximalizaci pozitivních dopadů cestovního ruchu a o minimalizaci dopadů negativních (United Nations Environment Programme a World Tourism Organization, 2005).

Mezi hlavní principy udržitelného cestovního ruchu patří optimální využívání přírodních zdrojů, které hrají klíčovou roli pro rozvoj cestovního ruchu, pomoc při ochraně životního prostředí, respektování kulturní a sociální tradice a hodnoty hostitelské komunity, zajistit hospodářství poskytující sociálně-ekonomické výhody pro všechny zúčastněné strany, přispívat ke stabilní zaměstnanosti a k odstranění chudoby. Udržitelný cestovní ruch by měl také informovat a vzdělávat turisty o udržitelnosti a také by měl zajistit jejich spokojenost (United Nations Environment Programme and World Tourism Organization, 2005).

Přestože se koncept PPT s udržitelným cestovním ruchem v některých bodech shoduje, Ashley et al. (2001) zdůrazňují klíčové rozdíly mezi oběma koncepty. Udržitelný cestovní ruch se dle autorů zabývá více environmentálními problémy. Mezi

jeho hlavní body sice patří také rozvoj, podstatou většiny dokumentů (např. Agenda 21 for the Travel and Tourism Industry: Towards Environmentally Sustainable Tourism) je však především udržitelnost životního prostředí. Pro-poor tourism naproti tomu staví chudé lidi do centra a zaměřuje se na turistické destinace v chudých zemích globálního Jihu nacházejících se za hranici chudoby. Iniciativy udržitelného cestovního ruchu se naproti tomu orientují na rozvinuté země globálního Severu. To Ashley et al. (2001) dokazují na jediném příkladu, společné iniciativě the Association of British Travel Agents (ABTA) a Action for Conservation through Tourism, která se nazývá the Vision for the Industry in Sustainable Tourism Action (VISTA). Ačkoliv ABTA podporuje menší iniciativy v rozvojových zemích, iniciativa VISTA sdružuje představitele turistického průmyslu ze Spojeného království, kteří se zaměřují na destinace v Egejském moři. Tato iniciativa tudíž dle autorů není zaměřena přímo na boj s chudobou. Existuje však řada projektů týkajících se udržitelného cestovního ruchu, které proběhly či probíhají také v rozvojových zemích, například v Tanzánii či Zimbabwe (Sustainable Tourism, 2013).

5.3.2 Ekoturismus (*ecotourism*)

The international ecotourism society (TIES) definuje ekoturismus jako „zodpovědné cestování do přírodních oblastí, které šetří životní prostředí a zlepšuje životní podmínky místních obyvatel.“ Koncept ekoturismu začal vznikat ve stejném období jako koncept udržitelného cestovního ruchu, tedy v 80. letech 20. století (Diamantis, 1999). Mezi hlavní principy ekoturismu patří snížení dopadu turismu na přírodu, získání finančních prostředků na ochranu přírody, a prohloubení vztahu člověka s přírodou. Jak už tedy z názvu ekoturismus vyplývá, ekoturismus se zaměřuje především na ochranu životního prostředí (The international ecotourism society, 2012). PPT se zaměřuje především na chudé obyvatele rozvojových zemí, environmentální přínosy jsou jen jednou z částí konceptu PPT (Ashley et al., 2001).

5.3.3 Cestovní ruch zaměřený na komunitu (*community-based tourism*)

Cestovní ruch zaměřený na komunitu (CBT) vznikl v 80. letech 20. století a jedná se o cestovní ruch, který turistům zajišťuje poznání místní komunity cílové destinace, jejich zvyků a tradic. Tento typ cestovního ruchu je vázán na tradiční prvky

místní kultury, přírody a životního stylu, na které jsou místní lidé hrdí a které chtějí sdílet s turisty. Turisté jsou informováni a navíc jsou přímo zapojeni do činností místních lidí. Mezi aktivity CBT patří například rybaření, vaření tradičních jídel či trekking. Programy jsou řízeny přímo místní komunitou a jdou zaměřeny na její rozvoj a také na environmentální ochranu místní krajiny. (Thailand Community Based Tourism Network Coordination Center, 2012) V mnoha rozvojových zemích, např. v Namibii, Tanzanii, Ugandě či Kyrgystánu, byla založena síť projektů zaměřených na CBT, které vznikaly za podpory rozvojových agentur. (United Nations Environment Programme and World Tourism Organization, 2005)

Rozdíl mezi PPT a CBT opět popisují Ashley et al. (2001). CBT se stejně jako ekoturismus zaměřuje pouze na jednu složku, a to na větší zapojení místních obyvatel do sektoru cestovního ruchu. Koncept PPT také zahrnuje větší zapojení obyvatel do cestovního ruchu, ovšem opět se jedná pouze o jednu z částí konceptu.

5.4 Typy strategií PPT

Strategie konceptu PPT vyžadují zvýšení potencionálních výhod pro chudé a snížení negativních dopadů. Koncept PPT kombinuje strategie na národní a lokální úrovni. Mezi zainteresované strany patří soukromý sektor, vlády, chudí lidé, občanská společnost a donoři. Strategie konceptu PPT jsou rozděleny do tří základních oblastí, mezi které patří strategie zaměřené na zvýšení ekonomických přínosů, dále strategie zaměřené na zvýšení pozitivních neekonomických dopadů a strategie zaměřené na pozitivní změnu v politice (Ashley et al., 2001).

V této kapitole budou tyto strategie konceptu PPT popsány a budou k nim doplněny také příklady projektů z různých rozvojových zemí, které jsou založeny na principech konceptu PPT. Existuje celá řada projektů splňující principy PPT, bohužel však většina z nich nebyla podrobně popsána, a tak nejsou dostupné informace o výsledcích projektů a o jejich vlivu na chudobu. Partnerství pro pro-poor tourism zhotovilo jen několik případových studií a každá tato studie popisuje konkrétní projekt (např. z Namíbie, Keni, Nepálu či Ekvádoru).

5.4.1 Strategie zaměřená na zvýšení ekonomických přínosů

Strategie zaměřené na ekonomické přínosy se zaměřují na zvýšení obchodních příležitosti pro chudé, kdy největší příležitosti pro tuto skupinu obyvatel představuje podnikání zaměřené na prodej potravin, pohonných hmot nebo stavebních materiálů pro oblast cestovního ruchu. Chudí obyvatelé cílových destinací turistů se často živí přímým prodejem suvenýrů či potravin (Pro-Poor Tourism Partnership, 2009d). Výdělky z cestovního ruchu obvykle nejsou jedinými zdroji financí obyvatel rozvojových zemí. Jsou však důležité, neboť pomáhají diverzifikovat příjmy domácností a tím snižovat rizika, například neúrodu zapříčiněnou suchem či záplavami (Ellis, 1999).

Je však opomíjeno zapojení chudých přímo do dodavatelského řetězce cestovního ruchu. Hotelové řetězce, rekreační střediska, penziony, restaurace, kavárny, ale i muzea, parky či jiné turistické atrakce často do cílových oblastí dováží zboží a služby (potraviny, pohonné hmoty, stavebniny, povlečení apod.), které jsou dostupné i přímo v dané oblasti za konkurenční ceny. Pokud výše zmínění aktéři cestovního ruchu změni způsob dodávek zboží a budou kupovat místní zboží a služby, zajistí pravidelný

ekonomický příjem pro chudé výrobce a rozvoj místní ekonomiky. Tato změna v zásobování také zvýší atraktivitu cestovního ruchu v dané oblasti. Turisté většinou při svých cestách očekávají seznámení se s místními produkty a tradicemi. Pokud budou v podnicích cestovního ruchu v cílové destinaci poskytovány místní výrobky a služby (místní jídlo, umělecká představení v kavárnách či hotelích, místní průvodci apod.), seznámí se turisté ještě více s kulturou a místními produkty, bude naplněno jejich očekávání a atraktivita dané destinace se bude zvyšovat (Pro-Poor Tourism Partnership, 2009d). Jedním z míst, které poskytuje místní produkty je Umngazi River Bungalows. Bungalovy se nacházejí v jedné z turisticky nejvíce navštěvovaných částí Jižní Afriky zvané Wild Coast. Kromě ubytování zde turisté přijíždějí kvůli lázním (Umngazi River Bungalows & Spa, 2012b). Tento podnik spolupracuje s místními farmáři, kteří jej zásobují zeleninou a ovocem vypěstovaným v sousední vesnici. Dalším projektem, na kterém Umngazi River Bungalows pracují, je prodej medu. Med je získáván z úlů umístěných do kmenů místních černých mangrovníků a následně je prodáván v místním obchodě. Z projektu mají přímý prospěch obyvatelé vesnice Cwebeni (Umngazi River Bungalows & Spa, 2012a).

Dále se strategie PPT soustředí na rozšíření pracovních příležitostí u chudých lidí v oblasti cestovního ruchu. S touto částí strategie úzce souvisí také součást neekonomických strategií, která se soustředí na školení, budování kapacit a rozvoj znalostí a dovedností a která je popsána níže v podkapitole 5.4.1 (Ashley et al., 2001).

Ne všechna pracovní místa jsou vytvářena zahraničními podniky. Ashley (2002) uvádí, že mnoho pracovních míst vzniká v malých podnicích, které jsou řízeny místními komunitami. Většinou se jedná o firmy poskytující průvodcovské služby, věnující se lidovým řemeslům či vykonávající malé obchodní aktivity (např. prodej čaje, kávy apod.). Mezi tyto malé podniky patří například noční tržiště v Luang Prabang podporující řemeslnou tvorbu v tomto městě severního Laosu. Na tržnici jsou podporováni drobní výrobci, kteří si mohou pronajmout místo s elektřinou za 30 či 60 centů na den, což je pro ně sice značná částka, ale jedná se o mnohem menší množství peněz než by zaplatili za kamenný obchod. (Pro-Poor Tourism Partnership, 2009e) Na tržnici, která je zároveň i místní atrakcí, jsou nabízeny různorodé produkty pro turisty, jakými jsou například textilní, řezbářské či košíkářské výrobky (Ecotourism Laos, 2005).

Dalším krokem, který zvyšuje výhody cestovního ruchu pro chudé, je nákup suvenýrů od místních prodejců a řemeslníků. Tito místní podnikatelé spolu však často

vzájemně konkurují, snižují ceny a tím se i snižují jejich zisky. Dle konceptu PPT může být místní řemeslná výroba a prodej podpořeny kvalitnějšími, lépe prezentovanými produkty, informováním turistů o zboží a především o jeho ceně, kodexem chování mezi prodejci, podle kterého se budou ceny, chování, umístění prodeje apod. řídit (Pro-Poor Tourism Partnership, 2009b).

V neposlední řadě strategie navrhuje partnerství všech zúčastněných stran zapojených do cestovního ruchu, mezi které patří místní vlády, úřady a policie, vůdci komunit, průmysl cestovního ruchu i chudí výrobci. Každý aktér může svým chováním přispět k pozitivní změně, avšak společným partnerstvím formálního i neformálního sektoru s podporou vlády může být dosaženo daleko více změn. Mezi tyto pozitivní změny patří například snížení negativních dopadů cestovního ruchu (množství odpadků, sexuální turistika apod.) a vytvoření bezpečnější a atraktivnější destinace pro turisty. Toto partnerství by vedlo k posílení kolektivních výhod a k lepší efektivnosti řešení problémových otázek. Existuje mnoho různých způsobů, kterými se vytváří kolektivní příjmy komunity, například prostřednictvím odvodů od turistů a provozovatelů, nájemních poplatků, podílů na zisku či darů (Ashley, 2002). Společné partnerství může tedy pomocí výše zmíněných pozitivních dopadů přispět k vytvoření lepšího prostředí pro turisty i obyvatele. Spolupráce jednotlivých aktérů se však potýká s určitými riziky, mezi které patří stanovení příliš velkých a nereálných cílů a následný rozpad partnerství (Pro-Poor Tourism Partnership, 2009f).

Existují však i další způsoby, kterými lze dle konceptu PPT pomoci chudým lidem benefitovat z cestovního ruchu. Podniky cestovního ruchu se mohou podílet na dárcovství a podporovat své klienty k poskytování charitativních příspěvků (Pro-Poor Tourism Partnership, 2009a). V současnosti se zvyšuje trend ve snaze turistů pomoci chudým občanům v rozvojových zemích (Honey, 2011). V souvislosti s tímto faktem stoupá i počet podniků cestovního ruchu zakládajících charitativní fondy. Na ostrově Antigua se nachází The Curtain Bluff Resort. Toto letovisko bylo vybudováno již v roce 1962 a jeho zakladatelé Howard a Chelle Hulford založili v roce 1974 Old Road Fund. Prvotním cílem fondu bylo poskytnutí základních věcí k životu těm nejpotřebnějším rodinám. Později byl díky fondu realizován například tábor v USA pro děti z ostrova nebo bylo koupeno vybavení do místní školy (Curtain Bluff, 2012). Letovisko zaměstnává na vysokých i středních manažerských pozicích místní obyvatele, kteří dosáhli vysokoškolského vzdělání, a také obyvatele, kteří prošli školením. Podnik provozuje obchod s produkty místních obyvatel (oděvy, starožitnosti, šperky apod.) a

poskytuje tak zázemí a podporu pro místní obchodníky (Pro-Poor Tourism Partnership, 2009g).

5.4.2. Strategie zaměřená na neekonomické dopady

Důležitou součástí neekonomických strategií je soustředění se na budování kapacit, školení a posilování. Tato skupina lidí se totiž často potýká s nezaměstnaností z důvodu jejich malé úrovně vzdělání či neznalosti potřebných dovedností a znalostí, které by využili pro zaměstnání či podnikání v cestovním ruchu. Neekonomické strategie PPT se proto soustředí také na školení a vzdělávání lidí v oblastech nutných pro práci v cestovním ruchu (např. ovládání světových jazyků). V rozvojových zemích existuje spousta neziskových organizací či agentur cestovního ruchu zaměřujících se na vzdělávání a školení chudých a pracujících obyvatel (Ashley et al., 2001). Příkladem může být kambodžská nezisková organizace Mith Samlanh. Tato organizace vznikla již v roce 1994 s cílem pomoci dětem vyrůstajícím na ulici kambodžského hlavního města Phnom Penh (Mith Samlanh, 2011b). V současnosti se organizace věnuje několika projektům. Jedním z nich je i provoz podniku s názvem Friends The Restaurant. Jedná se o restauraci, ve které pracuje mládež žijící dříve na ulici. V restauraci jsou studenti školeni a získávají praktické zkušenosti pro jejich budoucí práci. Po ukončení školení jim organizace pomáhá s hledáním práce v oblasti cestovního ruchu (Mith Samlanh, 2011a). Jako další příklad může být uvedeno African Pro-poor Tourism Development Centre (APTDC). Tato nevládní charitativní organizace byla první organizací ve východní Africe, která se snaží o snížení chudoby, nezaměstnanosti a genderové nerovnosti prostřednictvím sektoru cestovního ruchu (African Pro-poor Tourism Development Centre, 2006a). Jedním z programů této organizace je Pro-poor African Curio Trade (PROACT). Program se zaměřuje na marginalizované obyvatelstvo, především ženy samoživitelky, které nevládní půdu a nemají dostatečné vzdělání nutné pro dobrou práci. Díky programu PROACT jsou ženám poskytnuty mikropůjčky. Ženy se tak stávají nezávislé, mají dostatek financí a mohou se živit prodejem drobných předmětů a suvenýrů. Cílem programu je především udržitelný výdělek pro ženy a jejich nezávislost, ne pouze poskytnutí jednorázového daru. Součástí programu jsou také workshopy, kde jsou ženy školeny a učí se jak vyrábět kvalitní výrobky, reinvestovat své zisky apod. (African Pro-poor Tourism Development Centre, 2006b).

Mnoho podniků cestovního ruchu v rozvojových zemích výše zmíněné aktivity (školení, poskytování mikropůjček, workshopy apod.) nevykonává. Pokud se podle Partnerství pro pro-poor tourism (2009h) podniky cestovního ruchu zaměří na vzdělávání a školení chudých lidí, zlepší tak možnost obyvatel na lepší zaměstnání, zvýší tak hospodářský rozvoj a budou se podílet na zmenšení chudoby obyvatel. Podniky mohou k těmto krokům přistoupit také z čistě pragmatických důvodů. Dobře vyškolený personál bude díky svému vzdělání a větší motivaci více výkonný a podniky tak mohou zaznamenat větší zisk a budou lépe vypadat v očích široké veřejnosti. (Pro-Poor Tourism Partnership, 2009h).

Strategie se navíc zaměřuje na to, aby chudí lidé porozuměli základním potřebám turistů a celého turistického průmyslu (Ashley, 2002). Mezi podniky soustřeďující se na zlepšování dovedností patří již zmíněný Umngazi River Bungalows. Ten podporuje pořádání čtyř workshopů, které jsou zaměřeny na keramiku, šití, umění a zpracování kůže. Tyto workshopy jsou pořádány místním rehabilitačním centrem Ikwezi Lokusa pro tělesně a mentálně postižené děti a mládež. Workshopy u nich rozvíjí kreativitu a mládež nakonec obdrží certifikát od Walter Sisulu University of Technology. Dále se Umngazi River Bungalows podílí na projektu zaměřeného na výrobu dek. Turisté, kteří navštíví bungalovy, mohou přispět k výrobě dek, které jsou pak sešity a darovány místním dětem. Projekt výroby dek se dále zaměřuje na pořádání lekcí šití pro místní ženy. Ty se učí a zároveň šijí různé předměty, které jsou pak prodány v místním obchodě. (Umngazi River Bungalows & Spa, 2012a). Školení a budování kapacit je nezbytné, ale jedná se o velmi dlouhý proces. (Ashley et al., 2001).

Dle Ashley et al. (2001) je důležité také budování institucionálních kapacit. Mezi jednu z případových studií PPT patří také zpráva o projektech nizozemské neziskové rozvojové organizace SNV v okrese západního Nepálu Humla. Organizace se v tomto okrese soustředí na udržitelný cestovní ruch, který má být pro-poor. Nepál díky svému přírodnímu bohatství láká k návštěvě tisíce turistů z celého světa. Dle organizace SNV jej navštívilo v roce 2012 asi milion turistů. Z cestovního ruchu však nemají užitek všichni obyvatelé této země. (SNV, 2012). Okres Humla je jedou z nejzaostalejších oblastí Nepálu. Je zde špatná infrastruktura, nevhodné klimatické podmínky a nedostatek půdy k pěstování. SNV proto vytvořilo několik projektů zaměřených především na práci chudých a jejich školení v oblasti cestovního ruchu. Dále se tato organizace soustředí na podporu lokálních organizací a na větší participaci žen a znevýhodněné skupiny obyvatel. (Saville, 2001). Tato strategie je také spojena

s faktem, že nejvíce turistů cestuje do zemí s dobrou zdravotní péčí, dopravní infrastrukturou, životním prostředím, zásobováním vodou, službami apod. Aby daná země přilákala turisty, musí zajistit adekvátní úroveň služeb a infrastruktury, z čehož mají užitek i ti nejchudší obyvatelé. Strategie usiluje o snížení negativních dopadů, kterými jsou například odsun obyvatel z určitého turisticky atraktivního území, degradace přírodních zdrojů, na nichž jsou chudí lidé závislí, ztráta tradičního chování obyvatel, a o zvýšení využívání služeb a infrastruktury chudými obyvateli. (Ashley et al., 2001). Jedním z pozitivních dopadů projektů SNV na sociální oblast bylo zlepšení sanitace i lepší přístup k pitné vodě na trekových stezkách. Díky tomu byl zaznamenán menší výskyt průjmových onemocnění mezi místními obyvateli (Saville, 2001).

Mnoho chudých lidí se potýká s environmentálními problémy, proto se strategie zaměřují také na potlačení těchto negativních dopadů turismu. Možnou cestou k tomuto snížení může být zvýšení cen v dané destinaci, které zajistí menší návštěvnost a menší poškození životního prostředí. Možným rizikem je však nedostatek finančních prostředků od turistů a nemožnost vydělat si na živobytí. Je tedy nutné zahrnout chudé lidi a jejich živobytí do environmentálních strategií a do jejich implementace (Department for International Development, 1999).

5.4.3. Strategie zaměřená na politiku, proces, participaci

Strategie se zaměřují na lepší politickou podporu a legislativu, plánovací rámec a vyšší účast chudých obyvatel na rozhodování. Chudí se dle konceptu PPT mají právo vyjádřit k otázkám týkajících se cestovního ruchu, rozhodování vlády a soukromého sektoru a dané problémy s nimi mají být konzultovány. (Ashley, 2002). Při implementaci iniciativ PPT může hrát vláda významnou roli a vláda nakloněná k principům PPT je pro daný projekt velkou výhodou. Mezi hlavní činnosti, kterými mohou vlády rozvojových zemí pomoci, patří například podpora turistiky v nejchudších oblastech prostřednictvím investic do infrastruktury a marketingu, podpora podniků, které jsou řízeny chudými občany, dále například podpora integrace PPT do strategií malých podniků, upravení předpisů a zákonů, které chudým brání k zaměstnanosti či podnikání, rozvoj iniciativ na podporu soukromých investorů apod. (Ashley et al., 2001).

Cestovní ruch je však většinou viděn jako prostředek k získání peněz, a ne jako nástroj ke snížení chudoby. Otázkou tedy zůstává, jak přimět např. nedemokratickou

vládu k podpoře a zapojení chudých obyvatel, když jedinou prioritou představitelů těchto vlád je vlastní zisk. Jedním z nástrojů může být nátlak ze strany organizací, hnutí či asociací. Mezi takové asociace patří například The Uganda Community Tourism Association (UCOTA) či Namibian Community-based Tourism Association (NACOBTA). Jedná se o asociace sdružující několik členských společenství cestovního ruchu zaměřeného na komunitu z dané země. Na mikroúrovni asociace poskytují rady podnikům, školení a workshopy, či pomoc s marketingem. Na makroúrovni asociace lobbují u vlády za lepší podmínky pro místní obyvatele zapojené do cestovního ruchu (Williams et al., 2001). UCOTA byla založena v roce 1998 s cílem zapojit místní obyvatele do plánování, rozhodování a uskutečnění aktivit v oblasti cestovního ruchu. Asociace měla v roce 2012 42 členských skupin z celé Namibie a více než 2 000 členů. Jedná se o poskytovatele ubytování, stravování či průvodcovské služby pro turisty. Zároveň jsou asociací zakládány projekty zaměřené na zlepšení života komunity (školy, kliniky apod.) (The Uganda Community Tourism Association, 2012). NACOBTA byla založena již v roce 1995 a stejně jako UCOTA sdružuje místní podnikatele a výrobce z oblasti cestovního ruchu. Navíc poskytuje některým podnikům cestovního ruchu půjčky. Obě asociace se snaží o udržitelný příjem a o menší závislost na donorech (Williams et al., 2001). Ashley et al. (2001) však zdůrazňují, že jakákoliv snaha o politickou změnu ve společnosti vyžaduje dlouhou dobu, než změna nastane a také než se projeví. Je však jisté, že více podpůrná politika je nezbytná. Kromě lobbování u vlád je nutné požadovat po místních autoritách zlepšení marketingu té které destinace a zrušení omezení zabraňující rozvoji cestovního ruchu i samotné destinace.

Nutným krokem je dle DFID (1999) sociálně odpovědné chování spotřebitelů a průmyslu cestovního ruchu. Toho lze dosáhnout například vzděláváním a poskytováním informací o etickém chování spotřebitelů. Také je nutné prosadit zájmy chudých do mezinárodních jednání a dohod. Příkladem mohou být mezinárodní kodexy práce stanovené organizací ILO či jiná právní opatření chránící chudé obyvatele. Dále je nutné zahrnutí sociálně ekonomických otázek a etických obchodních závazků (například zlepšení pracovních podmínek, podpora místního rozvoje, společné plánování s místní komunitou) do programů a povinností průmyslových firem. Dalším krokem, který patří mezi strategie konceptu PPT, je dle Ashley et al. (2001) partnerství chudého obyvatelstva se soukromým sektorem (cestovními kanceláři apod.). DFID (1999) ukazuje také na nutnost partnerství průmyslových asociací s rozvojovými organizacemi

k prosazení obchodních iniciativ, které budou více zaměřeny na zájmy chudých obyvatel.

Realizace těchto strategií tedy zahrnuje snahy o politické reformy, participace chudých na plánování iniciativ v jejich zemi, městě či vesnici, utváření sdružení producentů, kde mají chudí větší sílu a v neposlední řadě také rozvoj formální i neformální vazby mezi chudými a soukromými subjekty (Ashley, 2002). Na nadnárodní úrovni je nutno zaměřit pozornost na prosazování zájmů chudých na mezinárodních jednání, což povede k většímu zisku pro chudé. Strategie PPT se zaměřují na otevření nových příležitostí pro chudou skupinu obyvatel rozvojových zemí. Nicméně aby byly strategie účinné, je třeba také rozvoj cestovního ruchu jako celku. Je nutný rozvoj země jako turistické destinace a aktivity cestovního ruchu musí být ve prospěch chudých (DFID, 1999).

Které strategie však mají pro chudou skupinu obyvatel největší význam? Spenceley a Seif (2003) jsou autory studie, která popisuje a srovnává úspěšnost PPT strategií u pěti podniků cestovního ruchu v Jižní Africe. Tyto podniky se zaměřují na potápění ke korálovým útesům v zátocě Sodwana, ubytování v safari chatách Jacklberry, přírodní rezervace Pindha a Sabi Sabi poskytující také ubytování a turistické středisko s názvem Sun City, kde se nachází kasino a golfové hřiště. Autoři této případové studie uvádí, že nejvýznamnější jsou pro tuto skupinu obyvatel strategie zaměřené na zaměstnanost a mzdy, a to především u rodin s jedním pracujícím či v oblasti s vysokou nezaměstnaností. Ve studii je dále uvedeno, že větší podniky mají lepší předpoklad ke snížení chudoby na lokální úrovni. Zaměstnávají totiž více lidí a jsou lépe schopni poskytnout jim školení a zlepšit jejich dovednosti. Malé podniky mohou mít tuto schopnost samozřejmě také, avšak občas se sami potýkají s problémy ve vnitřní organizaci podniku. (Spenceley a Seif, 2003)

Jak již bylo uvedeno výše, mezi zainteresované strany patří soukromý sektor, vlády, chudí lidé, občanská společnost a donoři (Ashley et al., 2001). Nevládní organizace mohou hrát významnou roli. Mohou usnadnit komunikaci a náročné vyjednávání mezi podniky cestovního ruchu a mezi chudými obyvateli (Department for International Development, 1999). Chudí mají ve strategiích konceptu PPT také mnoho rolí. Mohou vystupovat samostatně nebo v celé komunitě, jako výrobci, dodavatelé, zaměstnanci či obchodníci. Je nutné, aby chudí lidé porozuměli cestovnímu ruchu, rozvíjeli své dovednosti pro práci či podnikání v cestovním ruchu, byli ochotni k dialogu se soukromým sektorem a měli realistická očekávání (Ashley et al., 2001).

6. Faktory ovlivňující efektivitu PPT iniciativ v kontextu snižování chudoby

Dle autorů konceptu je úspěšnost konceptu PPT jako nástroje ke snižování chudoby závislá na mnoha faktorech. Ashley et al. (2001) rozlišují čtyři základní oblasti, na které by se pro úspěšnost konceptu mělo soustředit. Mezi tyto oblasti patří komerční udržitelnost, přístup chudých na trh, politický rámec a otázky implementace samotného konceptu.

Komerční udržitelnost je závislá na dalších faktorech. Jedním z nich je atraktivita a kvalita nabízených produktů a služeb. Pokud je určitý produkt či služba kvalitní a atraktivní pro turisty, bude také více atraktivní pro soukromé investory, kteří dané destinaci poskytnou své peníze a přispějí k tomu, že bude mít destinace více turistů. Daná lokalita pak bude moci zvýšit ceny produktů a služeb a bude více benefitovat z cestovního ruchu.

Součástí obchodní atraktivity je především cena. Pokud je cena za daný produkt příliš vysoká, počet turistů v lokalitě nebude vysoký. (Ashley et al., 2001). Ashley jako příklad uvádí studii z projektu v Ekvádoru. Projekt nese název Tropic Ecological Adventures a vytvořil jej britský environmentalista Andy Drumm. Projekt usiluje o zodpovědný turismus, který bude ekonomicky, sociálně i environmentálně šetrný k životnímu prostředí i k místním ohroženým kmenům, především ke kmenu Huaorani. Díky projektu bylo vytvořeno partnerství se soukromými firmami a neziskovými organizacemi. Turistům jsou však nabízeny zájezdy za vysokou částku, proto toto místo navštíví jen malý počet (Braman, Fundación Acción Amazonia, 2001).

Kromě atraktivity produktů a služeb je důležitá také atraktivita daného území, která je ovlivňována především bezpečnostní situací v zemi. Pokud v dané zemi probíhá například konflikt či únosy lidí, nebude pro turisty atraktivní. Tento fakt je kritickým faktorem, na kterém závisí úspěšnost mnoha PPT projektů. Problémy, se kterými se potýká daná destinace, jsou totiž obtížněji řešitelné než problémy spojené s atraktivitou produktů a služeb (Ahley et al., 2001).

Dle Ashley et al. (2001) se všechny případové studie konceptu PPT potýkaly s problémy týkajícími se marketingu. Je důležité, aby došlo ke zlepšení dovedností v oblasti marketingu u lidí, kteří implementují principy PPT. Příkladem může být již výše zmíněný projekt v okrese západního Nepálu, Humla. Jedná se o velmi odlehlou

část Nepálu, která nepatří mezi jednu z masových turistických destinací. SNV proto usiluje o školení zaměstnanců malých podniků cestovního ruchu v Humla v oblasti marketingu a o lepší propagaci dané destinace (Saville, 2001). Také NACOBTA se soustředí mimo jiné na rozvoj marketingových dovedností, které jsou v dnešní době nutné pro přilákání turistů. NACOBTA se proto soustředí na výrobu reklamních letáků, brožur, internetových stránek, inzerátů a dále především na školení personálu v marketingu. Pro správné fungování je dále nutné věnovat zvýšenou pozornost osobní konverzaci s potencionálními klienty, a to prostřednictvím telefonátů či osobních schůzek (Nicaron, 2001). Efektivní marketing může pomoci k přilákání zahraničních investorů. Vazba se soukromým sektorem je totiž také důležitou součástí fungování principů PPT. Jak již bylo uvedeno výše, vazby s mezinárodními partnery mohou zajistit více finančních prostředků a také větší příliv mezinárodních turistů. Celkový počet turistů a také typ cestovního ruchu jsou dané destinaci většinou předurčeny a nelze je zcela ovlivnit. Je logickým faktem, že v odlehlém místě Nepálu, nebude masový cestovní ruch. Iniciativy PPT nemění tedy povahu dané destinace, ale usilují také o to, aby byl větší podíl cestovního ruchu na místním trhu. (Ashley et al, 2001).

Průmysl cestovního ruchu je většinou v rukou velkých a dobře zavedených společností, které mezi sebou spolupracují. Pro chudé obyvatele je proto často obtížné získat přístup k místnímu trhu. Autoři konceptu PPT proto jako možné řešení navrhnou již výše zmíněnou spolupráci chudých lidí se soukromými společnostmi (Ashley et al., 2001). Případová studie z Ekvádoru popisuje například spolupráci komunity Achuar s cestovní společností CANODROS, která je zároveň poskytovatelem luxusních plaveb na Galapágy. Tato spolupráce znamená pro komunitu Achuar větší zapojení do trhu (Braman, Fundación Acción Amazonia, 2001). Naopak projekt z nepálského okresu Humla tvoří drobní podnikatelé, kteří se sami snaží o zapojení do trhu (Ashley et al., 2001).

Další kritickou oblastí může postoj místní vlády, která může nařízeními a předpisy bránit v účinnosti PPT. Problematickou oblastí může být vlastnictví půdy, na kterém se nacházejí produkty cestovního ruchu či kde jsou poskytovány služby tohoto sektoru. Přístup chudých k půdě je problémem mnoha z případových studií (Ashley et al., 2001). Mahony a Van Zyl (2001) publikovali případovou studii PPT iniciativ aplikovaných v Makuleke a Manyeleti v Jižní Africe. Manyeleti je zvířecí rezervace, která sousedí s národním parkem Kruger. Manyeleti je smluvní park nacházející se také vedle tohoto národního parku. Každé z těchto míst bylo zapojeno do jednoho

z programů. Jedná se o program the Spatial Development Initiative (SDI) a program Community-Public-Private-Partnership (CPPP). Park Makuleke i Manyeleti mají značný turistický potenciál, jedná se však o málo rozvinutá místa. Oba programy se proto snaží o to, aby parky získaly nové a potřebné investice, které zajistí sociální a ekonomické přínosy pro venkovské obyvatelstvo. Vlastnictví půdy se v těchto parcích vzájemně liší. Zatímco v Makulele jsou vlastnická práva vyřešena a komunita má kontrolu nad iniciativami cestovního ruchu, v Manyeleti je situace jiná. Výnosy z cestovního ruchu v Makulele tedy získává přímo místní komunita. Naopak v Manyeleti finanční výnosy obdrží vláda, která je následně může přenechat komunitě. V souvislosti s problémem vlastnictví půdy došlo v Manyeleti k opoždění realizace řady projektů a k neochotě investorů poskytnout investice (Mahony a Van Zyl, 2001).

Ve většině případových studií se objevily problémy spojené s implementací principů PPT. Ashley et al. (2001) mezi ně zařazují především nedostatek obchodních dovedností chudých a nízkou úroveň podniků řízených místními komunitami, které autoři konceptu zahrnuli již do výše zmíněných strategií. Dále se vyskytly problémy v místních organizacích, které se potýkají se špatným řízením společných zdrojů a distribucí výnosů. Pro úspěšné fungování principů PPT je tedy nezbytné zaměřit se na výše zmíněné problémy (Ashley et al., 2001).

7. Kritika konceptu PPT

PPT relativně novým konceptem, proto k němu doposud nebylo sepsáno mnoho hodnocení a kritiky. Mezi autory, kteří kriticky ohodnotili koncept PPT patří profesor David Harrison, Regina Scheyvens či Dorothea Meyer. Tito autoři se nesnaží pouze ukázat na slabé stránky konceptu PPT. Chtějí především poskytnout objektivní pohled a zhodnotit, zda strategie konceptu PPT mohou přinést hmatatelné zisky pro chudé a přispět tak ke snížení chudoby (Singh, 2012).

Nejvíce kritických argumentů ke konceptu PPT napsala zřejmě Scheyvens. Dle této autorky je koncept PPT v mnoha bodech neuskutečnitelný a není v souladu s realitou. Scheyvens uvádí příklad, kdy je dle autorů konceptu PPT nutné, aby byly principy PPT hlavní prioritou všech aktérů cestovního ruchu na úkor jejich zisku. Soukromý sektor sice v mnoha případech usiluje o zapojení chudých a o zlepšení jejich života, ovšem jejich hlavní prioritou je stále zisk. Je nutné, aby koncept PPT byl v souladu s reálnými podmínkami. Dle autorky existují tzv. „*harsh realities*“, čili kruté skutečnosti, mezi které patří například nerovnost, na které je postaven celý sektor cestovního ruchu. Turisté mající peníze jsou schopni cestovat a poznávat jiné kultury, občané rozvojových zemí však kvůli své chudobě nemají možnost vycestovat ani za hranice svého regionu. Čím více peněz turista má, tím větší nároky vyžaduje, což mnohdy hraničí s etikou (Scheyvens in Singh, 2012). Tento problém ilustruje například výrok UNDP: „*Golfová hřiště a obrovské bazény jsou urážkou pro 1,3 miliard lidí žijících bez přístupu k pitné vodě.*“ (UNDP in Harrison, 2001: 50). Je tedy otázkou, zda PPT může přispět ke snížení nerovnosti, když samotný sektor cestovního ruchu je postaven na nerovnosti mezi bohatými turisty a chudými obyvateli cílových destinací (Scheyvens in Singh, 2012). Harrison však s tímto názorem polemizuje. Cestovní ruch dle něj většinou probíhá v rámci rozvinutých zemích, kde je postavení lidí na podobné úrovni. Nerovnosti v rozvojových zemích existují nezávisle na cestovním ruchu, proto je sporné tvrdit, že je celý cestovní ruch postaven na nerovnosti. (Harrison, 2009).

Další z „*harsh realities*“ je snaha odvrátit pozornost od negativních sociálních a environmentálních dopadů turismu a propagovat či poukázat na prospěšnost cestovního ruchu a jeho podniků, a tím jim zajistit větší publicitu (Scheyvens in Singh, 2012). Harrison (2009) uznává, že greenwashing či jiné metody ke zlepšení image společností činných nejenom v oblasti cestovního ruchu se skutečně objevují. Dodává však, že

kritika Scheyvens a dalších autorů je jen bezdůvodné očeňování všech programů a jejich iniciátorů.

Koncept PPT usiluje o cestovní ruch prospěšný pro chudé. Kritici konceptu namítají, zda je název pro-poor vhodný. Je totiž předmětem sporů, zda koncept PPT skutečně přináší čistý zisk pro chudé. A pokud ano, tak zda je tento zisk dostatečný. Scheyvens uvádí, že není zcela prokázáno, zda vůbec může cestovní ruch sloužit jako nástroj ke snížení chudoby. Jeho cílem totiž není uspokojení požadavků chudých lidí. Autorka se navíc obává, že koncept je něco dočasného a přinese jen nepatrné změny v životě chudých lidí (Scheyvens in Singh, 2012). Sami autoři konceptu si však jsou těchto nedostatků vědomi. PPT přináší výhody také pro část společnosti, která netrpí chudobou, a naopak někteří chudí lidé nemusí získat žádný přínos. (Ashley et al., 2001). Tento fakt představuje výzvu pro celý sektor cestovního ruchu (Meyer in Singh, 2012).

Dle Harrisona je koncept dále kritizován kvůli nerozlišování morálních principů. Jako PPT by mohl být označen kterýkoliv druh cestovního ruchu, který zvyšuje čisté příjmy chudých, například i sexuální turistika. Autor uznává, že definice konceptu skutečně nerozlišuje druhy cestovního ruchu, tím pádem lze tento argument považovat za pravdivý. Z užití konceptu PPT v praxi však jasně vyplývá, že je tento koncept zaměřen především na podporu a rozvoj obchodních příležitostí pro chudé obyvatele. (Harrison, 2008). Meyer dále uvádí, že koncept PPT usiluje o tržní zásahy, které umožní, že se budou chudí lidé podílet na sektoru cestovního ruchu. Sami autoři si jsou však vědomi obtížnosti této snahy (Meyer in Singh, 2012).

8. Závěr

Cestovní ruch je bezesporu rostoucím světovým průmyslovým odvětvím. Tento sektor pozitivně i negativně působí na ekonomickou, sociální i environmentální oblast. Zastánci cestovního ruchu jako nástroje boje proti chudobě zdůrazňují jeho pozitivní vlivy, kterými jsou snížení nezaměstnanosti, zlepšení infrastruktury v rozvojových zemích, zvýšení hrdosti na vlastní kulturu či zajištění financí na ochranu přírody. Existují však i názory o tom, že cestovní ruch ke zmírnění chudoby sloužit nemůže, jelikož se jedná o soukromý sektor, jehož hlavním zájmem je zisk, a který způsobuje mnoho negativních vlivů. Přímý důkaz o tom, zda cestovní ruch skutečně může či nemůže sloužit ke snížení chudoby, neexistuje. Od konce 2. světové války se cestovní ruch a rozvojové teorie vyvíjely a v 80. letech vzniklo mnoho konceptů cestovního ruchu. Ekoturismus zaměřený na minimalizaci negativních dopadů turismu na životní prostředí nebo dále například cestovní ruch zaměřený na komunitu usilující o zapojení obyvatel rozvojových zemí do plánování cestovního ruchu. Se snahou o minimalizaci negativních vlivů turismu a o co největší využití tohoto sektoru pro chudé obyvatele, vzniká v roce 1998 koncept pro-poor tourism.

Koncept byl definován jako cestovní ruch, který vytváří čistý zisk pro chudé. Tento zisk není chápán pouze jako finanční příjem, ale také jako určitý zisk sociální, environmentální či kulturní. Autoři konceptu pro-poor tourism dále určili několik hlavních principů konceptu, kterými jsou participace chudých, rozvoj infrastruktury a marketingu či učení se ze zkušeností. Koncept PPT se v několika aspektech shoduje s dalšími alternativními formami cestovního ruchu, a to s udržitelným cestovním ruchem, ekoturismem a cestovním ruchem zaměřeným na komunitu. Avšak na rozdíl od nich staví koncept PPT chudé obyvatele rozvojových zemí přímo do centra zájmu a zahrnuje více složek.

Autoři konceptu dále rozdělili strategie pro-poor tourism do tří základních oblastí, mezi které patří zvýšení ekonomických přínosů, zvýšení pozitivních neekonomických dopadů a zaměření se na politickou změnu. K tématu pro-poor tourism vzniklo několik případových studií, kde byly popsány realizované projekty splňující principy konceptu. Za jednu z nejvíce významných strategií je považováno zvýšení zaměstnanosti mezi chudými obyvateli.

Názory na PPT se mezi kritiky a zastánci konceptu mnohdy razantně liší od úvah nad jeho nereálností, nemorálností a zajišťováním publicity pro komerční podniky až po

uznání, že PPT může skutečně přispět ke snížení chudoby. PPT je nicméně relativně novým konceptem, proto je na jeho zhodnocení jako nástroje k boji proti chudobě nezbytný čas. Osobně se přikládám k názoru, že autoři konceptu PPT skutečně nezištně usilují o formu cestovního ruchu, která přispěje ke snížení chudoby. Aby byl PPT skutečně prospěšný pro chudé, je třeba řada změn ze stran soukromého sektoru, chudých rozvojových zemí, neziskových organizací i vlád. Také je nutné, aby mezi sebou aktéři cestovního ruchu spolupracovali a komunikovali. Domnívám se proto, že zajistit účinnost konceptu PPT je velmi těžké, ne-li nereálné.

Shrnutí

Bakalářská práce popisuje pozitivní i negativní dopady cestovního ruchu především v rozvojových zemích a možnost jeho podílu na snížení chudoby. V práci je popsán vývoj cestovního ruchu a rozvojových teorií od roku 1945 a vznik alternativních teorií turismu, včetně konceptu Pro-poor tourism. Následně se práce zabývá tímto konceptem. Pro-poor tourism je definován a jsou charakterizovány jeho principy. Práce rovněž poskytuje srovnání konceptu s ekoturismem, udržitelným turismem a turismem zaměřeným na komunitu. Kapitola 5.4 popisuje jednotlivé strategie konceptu pro-poor tourism a uvádí také příklady vybraných projektů. Šestá kapitola práce se věnuje faktorům ovlivňujícím efektivitu pro-poor tourism iniciativ v kontextu snižování chudoby a poslední kapitola se věnuje kritice konceptu.

Klíčová slova

Pro-poor tourism, cestovní ruch, snižování chudoby

Summary

This bachelor thesis describes the positive and negative impacts of tourism, particularly in developing countries and its potential contribution to poverty reduction. The paper depicts the development of tourism and development theories since 1945 and the emergence of alternative theories of tourism, including the concept of pro-poor tourism. Subsequently, the work deals with this concept. Pro-poor tourism is defined and its principles are characterized. The work also provides a comparison of the concept with ecotourism, sustainable tourism and community-based tourism. Chapter 5.4 describes strategies of the concept of pro-poor tourism and also provides examples of selected projects. The sixth chapter deals with factors influencing the effectiveness of the pro-poor tourism initiatives in the context of poverty reduction. The last chapter is devoted to a critique of the concept.

Key words

Pro-poor tourism, tourism, poverty reduction

Seznam literatury

African Pro-poor Tourism Development Centre. 2006a. URL

<<http://www.propoortourism-kenya.org/index.htm>>

African Pro-poor Tourism Development Centre. 2006b. *Pro-poor African Curio Trade (PROACT)*. URL < http://www.propoortourism-kenya.org/proact_women.html>

ASHLEY, Caroline. 2002. Methodology for pro-poor tourism case studies. *PPT Working Paper, No. 10, December 2002*. Overseas Development Institute. URL <<http://www.propoortourism.info/documents/MethodologyforPPT-WkP10.pdf>>

ASHLEY, Caroline, GOODWIN, Harold. 2007. Pro poor tourism: What's gone right and what's gone wrong? *Overseas Development Institute Opinion, No. 80, June 2007*. URL <<http://www.odi.org.uk/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/778.pdf>>

ASHLEY, Caroline, ROE, Dilys, GOODWIN, Harold. 2001. *Pro-poor tourism strategies: Making tourism work for the poor. A review of experience*. URL <<http://www.propoortourism.info/documents/AshleyetalPPTStrats.pdf>>.

Asian Development Bank. 2008. *Greater Mekong Subregion: Maturing and Moving Forward*. URL <<http://www.oecd.org/derec/adb/42378966.pdf>>

BOLWELL, Dain, WEINZ, Wolfgang. 2008. *Reducing Poverty Through Tourism*. International Labour Organization WP.266, 2008. URL <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---sector/documents/publication/wcms_162268.pdf>.

Braman Scott, Fundación Acción Amazonia. 2001. *Practical strategies for pro-poor tourism TROPIC Ecological Adventures – Ecuador*. URL <<http://www.propoortourism.info/documents/Practicalstrategies-WkP6.pdf>>

Curtain Bluff. 2012. *The Resort - Giving Back*. URL
<http://www.curtainbluff.com/resort/givingback_oldroad.html>

Department for International Development. 1999. *Tourism and poverty elimination: untapped potencial*. URL < http://www.haroldgoodwin.info/ppt/dfid_summary.PDF>

DIAMANTIS, Dimitrios. 1999. *The Concept of Ecotourism: Evolution and Trends*. URL
<<ftp://ftp.puce.edu.ec/Facultades/CienciasHumanas/Ecoturismo/ArticulosTurismo/Art%C3%ADculos%20cient%C3%ADficos/Ecoturismo%20y%20la%20Conservacion%20bioidiversidad/The%20Concept%20of%20Ecotourism-Evolution%20and%20Trends.pdf>>

Ecotourism in America. 2007. *Terms and definitions*. URL
<<http://www.ecotourisminamerica.com/tools/definitions/#ecotourism>>

Ecotourism Laos. 2005. *Night Market*. URL
<http://www.ecotourismlaos.com/activities/handicrafts/night_market.htm>

ELLIS, Franc. 1999. *Rural Livelihood Diversity in Developing Countries: Evidence and Policy Implications*. URL < <http://www.odi.org.uk/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/2881.pdf>>

FERRO, Marc. *Dějiny kolonizací. Od dobývání po nezávislost 13.-20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994.

GOODWIN, Harold. 2006. *The Poverty Angle of Sun, Sea and Sand – Maximising Tourism's Contribution*. URL
<<http://www.haroldgoodwin.info/resources/povertyangle.pdf>>

GORDON, David. 2005. *Indicators of Poverty & Hunger*. URL < http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/ydiDavidGordon_poverty.pdf>

HALL, Colin Michael. *Pro-poor Tourism: Who Benefits? : Perspectives on Tourism and Poverty Reduction*. Ontario: Channel View Publications, 2007.

HARRISON, David. 2001. *Tourism and the Less Developed World: Issues and Case Studies*. Wallingford: CABI.

HARRISON, David. 2008. Pro-poor Tourism: a critique. *Third World Quarterly*, Vol. 29, No. 5, 2008. URL

<<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=bc5177eb-c123-4a28-b7ba-d3fce1214ae6%40sessionmgr10&vid=1&hid=21>>.

HARRISON, David. 2009. Pro-poor Tourism: Is there Value beyond Whose Rhetoric? TOURISM RECREATION RESEARCH VOL. 34 (2), 2009. URL <

http://repository.usp.ac.fj/1219/1/Pro-poor_tourism-is_there_value_beyond_whose_rhetoric.pdf>

HEADEY, Derek, FAN, Shenggen. 2010 Global Food Crisis. *The International Food Policy Research Institute* URL

<<http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/rr165.pdf>>

HONEY, Martha. 2011. *Traveler's Philanthropy Handbook*. CREST. URL <

http://www.responsibletravel.org/resources/documents/reports/Travelers'_Philanthropy_Handbook_by_CREST.pdf>

International Labour Organization. 2013. *Decent work agenda*. URL

<<http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/decent-work-agenda/lang--en/index.htm>>

International Monetary Fund. 2013a. *Poverty Reduction Strategy Papers (PRSP)*. URL

< <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/prsp.htm>>

International Monetary Fund. 2013b. *The IMF and the World Bank*. URL

<<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/imfwb.htm>>

International Poverty Centre. 2008. *Poverty in Focus. Gender Equality*. URL <
<http://www.ipc-undp.org/pub/IPCPovertyInFocus13.pdf>>

MAHONY, Karin, VAN ZYL, Jurgens. 2001. *Practical strategies for pro-poor tourism. Case studies of Makuleke and Manyeleti tourism initiatives*. URL <
<http://www.propoortourism.info/documents/Makulele2001WkP2.pdf>>

MARX, Saskia. 2011. Community-based & pro-poor tourism: Two contemporary approaches to poverty reduction in developing and least developed countries. *International Trade Centre*. URL <<http://www.intracen.org/Community-based-Pro-poor-tourism-Two-contemporary-approaches-to-poverty-reduction-in-developing-and-least-developed-countries/>>

MEYER, Dorothea. 2012. Pro-Poor Tourism: Is There Actually Much Rhetoric? And if so, Whose? In Singh Tejvir. *Critical Debates in Tourism*. Bristol: Channel View Publications

Mith Samlanh. 2011a. *Friends the Restaurant*. URL <
<http://www.mithsamlanh.org/friendstheres.php?=ourbusiness>>

Mith Samlanh. 2011b. *Who we are*. URL <
<http://www.mithsamlanh.org/whoweare.php?=aboutus>>

NAVRÁTILOVÁ, Alice, DUŠKOVÁ, Lenka. 2011. Přístup základních potřeb. In DUŠKOVÁ, Lenka, HARMÁČEK, Jaromír, KRYLOVÁ, Petra, OPRŠAL, Zdeněk, SYROVÁTKA, Miroslav a ŠAFAŘÍKOVÁ, Simona. *Encyklopedie rozvojových studií*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2011.

NAGLE, Garrett. *Tourism, Leisure and Recreation*. United Kingdom: Nelson Thornes, 1999.

NICARON, Nepeti. 2001. *Practical strategies for pro-poor tourism: NACOBTA the Namibian case study*. URL

<<http://www.propoortourism.info/documents/NACOBTA2001WkP4.pdf>>

PALATKOVÁ, Monika. *Mezinárodní cestovní ruch*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011.

PETERS, Paul. 2012. Pro-Poor Tourism, Climate Change and Sustainable Development. In Singh Tejvir. *Critical Debates in Tourism*. Bristol: Channel View Publications

PLÜSS, Christine, BACKES, Martina. 2002. *Red Card for Tourism?? 10 Principles and challenges for a sustainable tourism development in the 21st Century*. URL

<<http://www.unep.fr/shared/publications/cdrom/WEBx0139xPA/statmnts/pdfs/piause.pdf>>

Pro-Poor Tourism Partnership. 2009a. *Business Donations*. URL

<<http://www.propoortourism.info/WaysToHelp/BusinessDonations.html>>

Pro-Poor Tourism Partnership. 2009b. *Encourage Tourists To Buy Local Crafts*. URL <

<http://www.propoortourism.info/WaysToHelp/LocalCrafts.html>>

Pro-Poor Tourism Partnership. 2009c. *Key principles and strategies for pro-poor*

tourism. URL < <http://www.propoortourism.info/Processes.html>>

Pro-Poor Tourism Partnership. 2009d. *Local Sourcing: Purchase Goods Directly From Local Suppliers*. URL

<<http://www.propoortourism.info/WaysToHelp/LocalSourcing.html>>

Pro-Poor Tourism Partnership. 2009e. *Luang Prapang Night Market: Providing Support for Local Small Businesses*. URL

<<http://www.propoortourism.info/CSLuangPrabang.html>>

- Pro-Poor Tourism Partnership. 2009f. *Neighbourhood Partnerships*. URL < <http://www.propoortourism.info/WaysToHelp/Neighbourhood.html>>
- Pro-Poor Tourism Partnership. 2009g. *The old Royal Fund, Antigua: Investing in the Local Community*. URL < <http://propoortourism.info/Case%20Studies/CSOldRoadFundAntiga.html>>
- Pro-Poor Tourism Partnership. 2009h. *Training: Increase Training Opportunities for Local People*. URL < <http://www.propoortourism.info/WaysToHelp/Training.html>>
- RAVALLION, Martin, CHEN, Shaohua, SANGRAULA, Prem. 2009. *Dollar a Day Revisited. World Bank Economic Review Vol.23, No.2*. URL < https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/4499/wber_23_2_163.pdf?sequence=1>
- ROE, Dilys, URQUHART, Penny. *Pro-Poor Tourism: Harnessing the World's Largest Industry for the World's Poor*. World Summit on Sustainable Development May 2001. URL < <http://www.eldis.org/vfile/upload/1/document/0708/DOC10076.pdf>>
- SAVILLE, M. Naomi, 2001. *Practical strategies for pro-poor tourism: case study of pro-poor tourism and SNV in Humla District, West Nepal*. URL < <http://www.propoortourism.info/documents/Saville2003WkP3.pdf>>
- SCHEYVENS, Regina. 2012. *Pro-Poor Tourism: Is There Value Beyond the Rhetoric?* In Singh Tejvir. *Critical Debates in Tourism*. Bristol: Channel View Publications
- SHOJAI, Siamack. *The New Global Oil Market*. Spojené státy americké: Greenwood Publishing Group, 1995.
- SINGH, Tejvir. 2012. *Critical Debates in Tourism*. Bristol: Channel View Publications

SNV. 2012. *Pro-Poor Sustainable Tourism*. URL
<<http://www.snvworld.org/en/countries/nepal/our-work/our-work/pro-poor-sustainable-tourism> >

SPENCELEY, Anna, SEIF, Jennifer. 2003. *Strategies, Impacts and Costs of Pro-Poor Tourism Approaches in South Africa*. URL <
<http://www.propoortourism.info/documents/Spenceley2003WkP11.pdf>>

SPICKER, Paul, LEGUIZAMON, Alvarez Sonia, GORDON, David. 2007. *Poverty: An International Glossary*. New York: Zed Books

Sustainable Tourism. 2013. *Case Studies. Destinations*. URL
<http://www.sustainabletourism.net/cs_destination.html>

Thailand Community Based Tourism Network Coordination Center. 2012. *CBT Concept*. URL <<http://communitybasedtourism.wordpress.com/about-us/cbt-concept/>>

The International Ecotourism Society. 2012. *What is Ecotourism?* URL
<<http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism> >

The Uganda Community Tourism Association. 2012. UCOTA's history. URL <
<http://www.ucota.or.ug/about-us/whois-ucota> >

Umngazi River Bungalows & Spa. 2012a. *Our Community*. URL <
http://www.umngazi.co.za/our_community.html#top>

Umngazi River Bungalows & Spa. 2012b. *The Resort*. URL <
<http://www.umngazi.co.za/resort.html>>

United Nations. 2000. Millennium Declaration. URL
<<http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf>>

United Nations Environment Programme. 2003a. *Environmental Impacts*. URL <<http://www.unep.org/resourceefficiency/Home/Business/SectoralActivities/Tourism/WhyTourism/ImpactsofTourism/EnvironmentalImpacts/tabid/78775/Default.aspx>>

United Nations Environment Programme. 2003b. *Impacts of Tourism*. URL <<http://www.unep.org/resourceefficiency/Business/SectoralActivities/Tourism/FactsandFiguresaboutTourism/ImpactsofTourism/tabid/78774/Default.aspx>>

United Nations Environment Programme. 2003c. *Negative Socio-Cultural Impacts from Tourism*. URL <<http://www.unep.org/resourceefficiency/Business/SectoralActivities/Tourism/FactsandFiguresaboutTourism/ImpactsofTourism/Socio-CulturalImpacts/NegativeSocio-CulturalImpactsFromTourism/tabid/78781/Default.aspx>>

United Nations Environment Programme. 2003d. *Socio-Cultural Impacts*. URL <<http://www.unep.org/resourceefficiency/Home/Business/SectoralActivities/Tourism/WhyTourism/ImpactsofTourism/SocioCulturalImpacts/tabid/78780/Default.aspx>>

United Nations Environment Programme. 2003e. *Tourism and Socio-Cultural Conservation*. URL <<http://www.unep.org/resourceefficiency/Business/SectoralActivities/Tourism/FactsandFiguresaboutTourism/ImpactsofTourism/Socio-CulturalImpacts/TourismandSocio-CulturalConservation/tabid/78782/Default.aspx>>

United Nations Environment Programme, World Tourism Organization. 2005. *Making Tourism More Sustainable: A Guide For Policy Makers*. URL <<http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/DTIx0592xPA-TourismPolicyEN.pdf>>

United Nations World Tourism Organization. 1999. *Globální etický kodex cestovního ruchu*. URL <<http://ethics.unwto.org/sites/all/files/docpdf/czechrepublic.pdf>>

United Nations World Tourism Organization. 2011. *Tourism and Poverty Reduction*.

URL <

<http://dtxtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/docpdf/povertyreduction.pdf>>

United Nations World Tourism Organization. 2012. *International tourism strong*

despite uncertain economy. URL < [http://www2.unwto.org/en/press-release/2012-11-](http://www2.unwto.org/en/press-release/2012-11-05/international-tourism-strong-despite-uncertain-economy)

[05/international-tourism-strong-despite-uncertain-economy](http://www2.unwto.org/en/press-release/2012-11-05/international-tourism-strong-despite-uncertain-economy)>

United Nations World Tourism Organization. 2013. *Background and Objectives*. URL

<<http://step.unwto.org/en/content/background-and-objectives>>

WILLIAMS Elissa, WHITE Alison, SPENCELEY, Anna. 2001. *UCOTA – the Uganda*

Community Tourism Association: a comparison with NACOBTA. URL <

<http://www.propoortourism.info/documents/Williams2001UCOBTAWkP5.pdf>>

World Bank. 1972. *Report and Recommendation of the president to the executive*

directors on a proposed loan and credit to the republic of Tunisia for a tourism

infrastructure project. URL <[http://www-](http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2002/07/02/000178830_98101902185738/Rendered/PDF/multi0page.pdf)

[wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2002/07/02/000178](http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2002/07/02/000178830_98101902185738/Rendered/PDF/multi0page.pdf)

[830_98101902185738/Rendered/PDF/multi0page.pdf](http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2002/07/02/000178830_98101902185738/Rendered/PDF/multi0page.pdf)>

World Bank. 2005. *Poverty Manual*. URL <

http://siteresources.worldbank.org/PGLP/Resources/povertymanual_ch3.pdf>

World Health Organization. 2010a. *Poverty Reduction Strategy Paper (PRSP)*. URL <

<http://www.who.int/trade/glossary/story075/en/index.html>>

World Health Organization. 2010b. *Structural Adjustment Programmes (SAPs)*. URL

<<http://www.who.int/trade/glossary/story084/en/>>

World Health Organization. 2013. *Poverty*. URL

<<http://www.who.int/topics/poverty/en/>>

World Travel and Tourism Council. 2011. *Travel and Tourism 2011*. URL
<http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/traveltourism2011.pdf>

World Travel and Tourism Council. 2012. *Travel & Tourism League Table Summary 2012*. URL <
http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/NewLeaguetablessummaryBase201.pdf>

World Trade Organization. 2013. *The GATT years: from Havana to Marrakesh*. URL
<http://www.wto.org/English/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm>